
katsaus

Kirje seuraavalle viestinviejälle

Valtojen verkostot

Kristillinen ja humanistinen seksuaalietiikka

Uskonto ja seksi

Aleksis Kivi ystäviensä näkemänä

Kohti yhtä kaavamuotoa

Valtion määräysvalta kasvaa — kunnan vähenee

Rakennuslain uudistaminen

Kaavoja kansalle — vai kansalta?

Opiskelijan ristipaineet

Opiskelun ongelmista opettajan näkökulmasta

Opiskelijoiden elämän perustilanteesta

Namibia — itsenäistymässä?

Hyvä, paha ja sairaus

Silmäyksiä

KRIITTINEN
KORKEAKOULU

5-6-1984

12. (24.) vuosikerta
Kuusi numeroa vuodessa.

Julkaisija
Kriittisen korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Toimisto
Meritullink. 9 A 15, 00170 Helsinki
ma-pe klo 9-16. P. 661 925

Toimittajat
Kari E. Turunen, päätoimittaja
Asta Haapalainen
Sini Piippo
Kaarina Vartia

Tilausmaksu
vuodelle 1984 60 mk
ps-tili 715 56-0

Irtotunnus
ä 12 mk mm. Akateeminen kirjakauppa, Suomalainen
Kirjakauppa, Porthanian paperikauppa, Kasvisravintola ja
Suomen Luonnonsuojelun Tuki ja Kriittisen korkeakoulun
toimisto

Kriittinen Korkeakoulu
on sitoutumaton, opetusministeriön tukema,
avoimen yliopiston ideaa toteuttava kulttuurikeskus.
Se on perustettu vuonna 1968.

Kriittinen korkeakoulu pyrkii
— tarjoamaan tietoja ja virikkeitä kaikille,
jotka ovat kiinnostuneita aikamme ongelmista,
— järjestämään kiinnostuneille mahdollisuuksia
itsensä ja ympäristönsä kehittämiseen,
— edistämään sellaisen tiedon syntymistä ja kehittymistä,
joka antaa uusia näkökulmia todellisuuden ymmärtämiseen
sekä
— tarjoamaan mahdollisuuksia eri aatteiden, oppien ja
mielipiteiden kohtaamiselle.

Sihteeristö:
Antti-Veikko Perheentupa
— toiminnan yleinen suunnittelu

Markku Graae
Martti Tuomola
— inhimillisen kasvun seminaari
ja ohjelman suunnittelu

Kari E. Turunen
— tutkijayhteisö

Asta Haapalainen
Terttu Lemström
— toimisto

Kriittisen korkeakoulun rinnakkaisorganisaationa
toimii Sosiaalipedagogiikan säätöön ylläpitämä
Sosiaalipedagoginen keskus.

Kriittisen korkeakoulun kannatusyhdistys ry:n jäseneksi
voi liittyä maksamalla jäsenmaksun 30 mk tai
ainaisjäsenmaksun 300 mk ps-tilille 715 56-0.

SISÄLTÖ:

ANTTI-VEIKKO PERHEENTUPA Kirje seuraavalle viestinviejälle	3
KARI E. TURUNEN Valtojen verkostot	4
URPO HARVA Kristillinen ja humanistinen seksuaalietiikka	6
VELI TOUKOMIES Uskonto ja seksi	8
MARTTI BLÅFIELD Aleksis Kivi ystäviensä näkemänä	14
HEIKKI KUKKONEN Kohti yhtä kaavamuotoa	19
ESKO ALA-KETOLA Valtion määräysvalta kasvaa — kunnan vähenee	22
OLAVI SYRJÄNEN Rakennuslain uudistaminen	24
HEIKKI KUKKONEN Kaavoja kansalle — vai kansalta?	27
VÄINÖ PARTANEN Pöimintoja puheenvuorosta "Opiskelijan ristipaineet"	29
TAPANI VALKONEN Opiskelun ongelmista opettajan näkökulmasta	32
RISTO HEISKALA Opiskelijoiden elämän perustilanteesta	33
MARJA-LIISA KILJUNEN Namibia — itsenäistymässä?	36
JARMO KONTUNEN Hyvä, paha ja sairaus	39
KAARINA VARTIA Silmäyksiä	43

Kirje seuraavalle viestinviejälle

Kriittisen korkeakoulun pääsihteerin toimesta kiinnostuneita pyydetään otta-
maan...

Tällaista ilmoitusta ei ole julkaistu päivälehdissä. Tuntuu siltä, ettei sellainen kuulu asiaan tässä yhteydessä. Kriittinen korkeakoulu poikkeaa tavallisista yhteisöistä siinä määrin, että uutta pääsihteeriä on luontevin-
ta hakea oman väen piiristä. Katsauksen lukijat on yksi tapa rajata "oma väki".

On vahdinvaihdon aika. Uuden pääsihteerin pitäisi aloittaa työnsä ensi vuonna, toivot-
tavasti lähes vuoden alusta. Eräitä kiinnostuneita on jo ilmaantunut, mutta johtokunnan luonnollisena tavoitteena on hoitaa valinta avoimuuden periaatteella ja kartoittaa sitä varten vaihtoehtoja laajemmin.

En halua enkä ehkä kykenisikään rakenta-
maan pääsihteerin toimenkuvaa. Oma työta-
pani ja suuntautumiseni tuskin soveltuvat seuraajalleni. Yleensäkin olen sitä mieltä, että istuvat vaatteet on tehtävä käyttäjän mitoin. Tai sitten pitäisi olla tarjolla monen kokoisia mantteleita.

Uusi pääsihteeri ei tule samaan tehtävään, johon minä tulin kuusi vuotta sitten tai Raimo Ruottu vuonna 1971, ei edes samaan, josta minä olen lähdössä. Toiminnot, yhteydet ja väki ovat vuosi vuodelta lisääntyneet. Viimeinen kehityksen suunta näyttää vievän siihen, että KrK on eräänlainen kantatalo seudulla, jolle on muuttamassa muitakin uudisasukkaita. Jokainen isäntä viljelee vainiotaan taipumustensa ja mieltymystensä, koke-
mustensa ja ihmissuhteittensa pohjalta. Mitä enemmän on väkeä omassa talossa ja naapureissa, mitä enemmän vaaditaan yhteydenpi-
toa kirkonkylän piireihin, sitä keskeisemmiksi muodostuvat yhteistyötaidot.

Kriittisen korkeakoulun peltoja on viljelty 16 vuotta. Jokainen lisävuosi sen historiaan vahvistaa tämän uudentyypin yhteisön olemassaolon oikeutta suomalaisessa kulttuurikentässä. Toimintaansa se ei kuitenkaan voi rakentaa historialleen. Sen tehtävänä on ennen kaikkea tulevaisuuden haasteisiin vastaaminen sellaisina kuin ne kulloinkin kytetään näkemään. Tämän tehtävän pohjalta yhteisön on kyettävä ylläpitämään uskottavuuttaan jatkuvasti.

Kriittiselle korkeakoululle on sallittu varsin suuri itsenäisyys. Mikään viranomainen ei anna sen toiminnan suunnittelusta etukäteisohjeita. Myös yhteisön sisällä, erityisesti johtokunnan ja sihteeristön välillä on kautta vuosien rakennettu vuorovaikutuksen ja luottamuksen traditiota. Eräs vaara tällaisessa tilanteessa on se, että toiminta alkaa liiaksi henkilöityä yhteen ihmiseen. Erityisesti pääsihteerin toimi ei siksi voi olla mikään eläkkeen odottamispaikka. Ei tosin myöskään paikka, jossa hankitaan ensimmäisiä kokemuksia työelämästä.

Tässä on ehkä tärkein syy, miksi itse olen siirtymässä pois. En tosin ole jaksanut tehdä mitään työtä vuosikymmeniä. Mutta tiedän myös, että tällä paikalla tarvitaan uutta henkilöä erityisesti hoitamaan niitä tehtäviä, joihin omat voimani tai kiinnostukseni eivät ole riittäneet.

En tosin muuta kauas. Uuden tehtäväni painopiste on Kriittisen korkeakoulun piiristä itsenäistyneen työosan, Sosiaalipedagogisen keskuksen kehittämisessä. Johtokunnasta käsin ja yhteisen toimiston puitteissa olen valmis yhteistyöhön uuden pääsihteerin kanssa.

...yhteyttä allekirjoitaneeseen tammikuun 15 päivään mennessä, kirjeitse tai puhelimitse.

Valtojen verkostot

Moni asemaan korkealle kohonnut virkamies, yrittäjä, pankkimies, professori jne. on ehättänyt lausumaan, ettei hän koe itsellensä olevan valtaa. Kansalaista tällainen voi hämmästyttää, koska johtavat henkilöt on nähty juuri vallan symboleina. Moni kansalainen on myös kipeästi törmännyt valtaan, eikä ole saanut omaa heiveröistä tahtoansa edes kuuluviiin. Mistä tällainen näkökulmien ero mahtaa johtua?

Valta on sääntöjä, menettelytapoja ja käytänteitä. Valta on siis muotoja, joita edellytetään noudatettavan. Varsinainen pakottava valta astuu kuvaan vasta, kun asetettuja tai muuten annettuja muotoja ei noudateta. Valtan myönteinen puoli on se, että asiat hoidetaan järjestyneesti. Järjestys merkitsee ennakoitavuutta ja näin muodoin myös luotettavuutta. Yhteiskunta on tällaisten järjestysten verkosto, valtojen verkosto. Valta on legitimoitu siten, että pakkovaltaa tai jopa väkivaltaa voidaan käyttää, jos muotoja ei noudateta.

Onko siis johtajalla valtaa? Tavallaan ei, koska valta suurimmaksi osaksi on siinä järjestyksessä, jonka korkein kulminaatiopiste hän on. Johtaja on valtansa vanki. Hänen liikkumatilansa on luultavasti hyvin vähäinen. Hän on pian entinen johtaja, jos hän ei noudata annettua järjestystä tai muotoa. Tosin hänellä voi olla jonkinlaista persoonallista liikkumavaraa, mutta jos jokin hänen toimis-

saan ei tyydytä vallan muita edustajia, hän joutuu vakaviin ristiriitoihin. Johtajan valta ei ole hänen, vaan järjestyksen valtaa.

Johtaja joutuu harvoin ristiriitoihin sen vuoksi, että hän käyttäytyisi syvimmältään valtaa vastaan. Tämä on taattu sillä, että vain hän, joka on osoittanut hyvää sopeutumista edellytettyihin muotoihin, on ylipäättään kohonnut eteenpäin. Järjestelmissä toimivat hyvin ankarat sosiaalistumispaineet, jotka karisivat valtaan sopeutumattomat yksilöt jo hyvin varhain. Usein johtaja on sisäistänyt vaaditun maailmankäsityksen ja järjestyksen niin hyvin, ettei hän lainkaan koe itsellään olevan valtaa. Tämä on ymmärrettävää. Hän tyydyttää "itsestäänselvää" järjestystä ja sen tavoitteita niin hyvin, ettei valta "tunnu". Hän ehkä käyttää valtaa vain hyväksytyissä puitteissa tai vain niitä vastaan, jotka eivät valtaan sopeudu tai sitä tunnusta. Näin johtava henkilö on yleensä "esimerkillinen noudattaja" ja juuri siksi vallan symboli. Näin ihmiset liittyvät valtaan, tulevat sen toteuttajiksi; usein täysin tiedottomasti, vallan suomien etujen sokaisemana. Hyvät noudattajat palkitaan.

Tilanne ei tietysti ole näin yksinkertainen varsinkaan siellä, jossa on vahva todellisuuskitka. Esimerkiksi liike-elämässä on usein kysymys elämästä tai kuolemasta. Siksi siellä ei aina noudattajaa loputtomasti voida katsoa hyvällä silmällä. Todellisuuden paine, to-

dellisuuskitkaa, voi pakottaa muutoksia järjestelmässä. Tulokset ovat niin selkeästi mitattavissa. Tosin vakiintuneissa liike-elämän laitoksissa (esim. pankit) tai monopoliase-
man saavuttaneissa laitoksissa voi todellisuuskitka sittenkin olla aika vähäinen.

Sen sijaan laitokset, joissa ei juuri ole todellisuuskitkaa (esim. erilaiset virastot tai yliopistot), eivät koe pakotteita uudistua. Siksi niissä voivat muodot vakiintua todella kankeiksi. Ne voivat jopa vakiintua niin, että ne tavallaan patologisoivat pitkäaikaisia jäseniään. Muodostuu eräänlaista "tyhjää valtaa", joka pyrkii vain itse ruokkimaan itseään ja takertuu ankaraan noudattamiseen. Ajatusmuodoista ja sosiaalisista muodoista tulee identiteetti, jota raivokkaasti puolustetaan.

Ajatukset antavat muodon sosiaaliselle. Ajatuskuviissa sosiaaliset muodosteet ilmenevät. Moniin muotoihin tosin liittyy sanattomia, siis tiedostamattomia ajatuksia. Ajattelun piirissä toteutuu vallan, vihan ja häpeän kolmiyhteys. Häpeän pelosta me sosiaalisuomme, emmekä uskalla nousta erilaisia ajatusvaltoja vastaan. Jäykistynyt, ideaton ajatusmuoto tai sosiaalinen muoto tuntuu synnyttävän omaa kipristävää sisäistä häpeää, jota voi torjua vain vihalla. Ajatuksen elottomuus tuntuu salaisesti uhkaavaan omaa jäykistynyttä ajatusidentiteettiä. Siksi toisinajattelu on torjuttava. Valta voi muodostua raivokkaaksi itsetarkoitukseksi.

On sanottu, että valta turmelee ihmisen. Vallan patologisoiva vaikutus on usein todettu. Usein se liittyy siihen, että itse asiassa elävät ideat ovat kadonneet. Joko muuttuva aika on ajanut ihmisen ja yhteisön ohi tai yhteisön kulttuuriset edellytykset eivät enää jaksaa synnyttää aitoja, puhuttelevia ideoita. Valta tulee silloin itsetarkoitukseksi, kun reppu muuten on tyhjä. Tällainen valta pyrkii keräämään ympärilleen muita tyhjiä reppuja, jotka eivät uhkaa sen identiteettiä.

Valta on asiallista silloin, kun on jokin sellainen aito idea toteutettavana, jonka toteuttamiseen voidaan rehellisesti liittyä ilman kokemusta vallan tyydyttämisestä. Idean toteuttaja kokee myös ponnistusta ja aitoa vastusta, joka pakottaa idean hakemaan realistiset toteutumisen puitteet. Vastus ilmeisesti ehkäisee sen, ettei ainakaan vähällä muodostu pelkkää "tyhjää valtaa", muotojen, ajatusvaltojen tai yleisen miellipiteen orjailua. Esimerkiksi presidentti Kekkonen valtakauden alussa kansalaisten vastustus ja jopa pilkka-
kin oli niin kovaa, ettei hänen valtakautensa

alussa päässyt vielä muodostumaan pitkään aikaan patologista valtaa. Hänen oli pusketava aito ja välttämätönkin idea läpi, siksi valta oli "täyttää", ei itsetarkoitus. Kitkaton ja suosittu poliittinen valta on vaarallista, samoin kuin poliittisten kantavien ideoiden kaatoaminen.

Vallan psykologinen ongelma onkin siinä, että samastuminen ajatusmuotoihin ehkäisee kosketuksen syntymistä ympäristöön. Kun identiteetti on täyttynyt pysähtyneistä kuvi-
oista, eristäytyy identiteetti ympäristöstä. Ympäri-
le leviää kylmyyden tuntoja. Läheiset kokevat vaikeaksi lähestyä valtaa, keskustella vallan kanssa. Valta muuttuu kuuroksi. Ajatusvalta kieltäytyy ymmärtämästä, mitä sille puhutaan tai yritetään sanoa. Valta korjaa ympäristön käsitykset mieleisikseen ja kuulee ne väärin.

Nykyaikana ilmeisesti kohoaa huipulle, aivan korkeimpaan huippuun asti näkemyksetömiä, ominaispainottomia johtajia. Miksi pelkkien noudattajien kohoaminen on juuri nyt mahdollista? Ei ole tarvinnut osoittaa minkäänlaista kansalaisrohkeutta, koeteltua kansalaiskuntoa, oivalluksen syvyyttä tai näkemystä. Vallalle riittävät kauniisti puhuvat kuoret. Ei voi välttyä toistuvasta elämyksestä, että elämme joidenkin vaarallisten voimien kerääntymisen aikoja.

Ideat, näkemykset ja persoonallisuudet voidaan asettaa keskustelun alaiseksi. Tyh-
jät, mitään sanomattomat muodot tai noudattajat luiskahtavat ulottumattomiin. Monet ovat silloin hämmentyneitä ja voimattomia. Johtajakulttuuri on ilmeisesti ainakin poliittisella tasolla ajautumassa pelottavaan, Orwellin ennustamaan tyhjyyteen. Olen-
nais-
ta tässä tilanteessa on se, ettei asiaa haluta tiedostaa, tai ollaan jopa niin voimattomia, ettei sitä nähdä. Siellä, missä vallitsee voimattomuus, apatia, epämääräinen räjähdysten odotus, yhteydetön kylmyys, siellä on tyhjää valtaa muodostunut. Tämä koskee sekä pienempiä että laajempiakin hallinnon aloja. Siellä, missä elää fraseologinen kauniinpuhuminen, siellä on elotonta kulttuuria ja primitiivisen raivonkin puhkeamisen mahdollisuus. Epämääräistä, ideatonta ja persoona-
tonta valtaa on vaikea vastustaa. Usein on pakko vain odottaa kaaosta ja katastrofia, jotta voi lähteä rakentamaan sitten uutta ja aitoa.

Urpo Harva:

Kristillinen ja humanistinen seksuaalietiikka

Kristillisen etiikan lähde on Raamatussa ilmoitettu Jumalan sana. Sen auktoratiivinen tulkitsija on kirkko.

Humanistisella etiikalla ei ole mitään virallista lähdeteosta eikä mitään auktoratiivista tulkitsijaa. Humanistinen etiikka syntyi länsimaissa kreikkalaisten filosofien, ennen kaikkea Platonin ja Aristoteleen aikaansaannoksena. Se on saanut vuosisatojen kuluessa joitakin uusia piirteitä. Sen lähteinä ovat järki ja kokemus.

Tärkeä kysymys kristillisen seksuaalietiikan kannalta on, onko kristinusko seksuaalimyönteinen vai seksuaalikielteinen. Vastaus riippuu siitä, mitä näillä sanoilla tarkoitetaan.

Seksuaalikielteisyyden tunnusmerkkeinä pidän seuraavia seikkoja:

1) Seksuaalista viettiä, himoa ja nautintoa pidetään sinänsä pahana. Siksi ihanteena on asketismi. Seksivietin herättäviä kiihokkeita vältetään.

2) Seksivietin tyydyttämiselle asetetaan runsaasti rajoituksia.

3) Avioliittoa pidetään alempiarvoisena kuin aviottomuutta siihen liittyvän seksuaalielämän takia.

4) Neitsyyttä arvostetaan enemmän kuin äitiyttä.

Kristinuskon seksikielisyys

Monet kristityt ovat pitäneet seksiviettiä sinänsä pahana. Lutherin mukaan seksi oli aluksi, paratiisillisessa tilassa, puhdasta rakkautta (*purus amor*). Syntiinlankeemus sai aikaan, että siihen sekottui himoa, ja himo teki siitä saastaisen (*laeda libido*).

Seksuaalinen himo ja nautinto ovat siis paha ja saatanallista. Seksi ei puhdistu eikä pyhity edes avioliitossa. Siksi avioliitto ei ole sakramentti, kuten katolinen kirkko opetti. Avioelämä ei kuitenkaan ole sinänsä syntiä. Mutta siihen liittyy helposti paha itsekäs himo ja silloin se ei ole siveellisempää kuin huoruus. Luther korosti, että lapset ovat syn-

nissä siinneet ja syntyneet.

Dogmatiikan professori Antti J. Pietilä pitää Lutherin tavoin seksiä pahana. Hänestä on mitä kauheinta herjausta ajatella, että Vapahtajan sikiämisessä mies olisi tuntenut vetoa naisen puoleen ja että vanhemmat olisivat aistillisessa hurmiossa unohtaneet Jumalanakin. Jeesuksen täytyi syntyä neitseestä, koska seksuaalinen veto ja hurmio ovat syntiä, joka panee unohtamaan Jumalan.

Kristikunnassa on runsaasti harrastettu ja kunnioitettu asketismia sekä vastustettu seksuaalisesti kiihottavaa pornografiaa ja erootista taidetta.

Seksivietin tyydyttämiselle on asetettu monenlaisia rajoituksia. Yhdyntä hyväksytään vain avioliitossa. Sangen yleinen käsitys on ollut, että yhdynnän tarkoituksena on vain suvunjatkaaminen. Joskus kirkko on opettanut, että yhdyntä on sallittua vain silloin, kun sen tarkoituksena on raskauden aikaansaaminen. Tästä seuraa ehkäisyvälineiden kieltäminen. Vaikka tähtäimessä olisi useakin lapsi, aviopuolisot voivat yhtyä vain muutamia kertoja elämänsä aikana. Paavi julkaisi kuitenkin 1970-luvulla ensykliikan *Humanae vitae*, joka antaa luvan yhdyntään myös "varmoina päivinä".

Masturbaatiota on pidetty syntinä melkein näihin päiviin asti. Näin on tuotettu syyllisyyden tuntoa ja ahdistusta varsinkin lukemattomille nuorille.

Luultavasti pääasiassa kristinuskon vaikutuksesta homoseksualismi on kriminalisoitu halki vuosisatojen. Uusi testamenttihan tuomitsee sen jyrkästi.

Avioeron kirkko on selittänyt johtuvan aina synnistä. Äärimmäisen epäinhimillinen on Jeesuksen kanta, jonka mukaan se, joka nai erotetun, tekee huorin. Hän siis kieltää sukupuolielämän ja äitiyden esim. sellaiselta nuorelta naiselta, jonka joku avioliittohuijari on hyljännyt. Suomessa on vieläkin pappeja, jotka kieltäytyvät vihkimästä eronneita.

Halki vuosisatojen kirkko on hyväksynyt avioliiton vain maallikoille, mutta kieltänyt

sen hengelliseltä, ylemmältä säädyltä eli pappeilta, munkeilta ja nunnilta. Näin on laita katolisessa kirkossa vielä tänäkin päivänä.

Vaikka Luther hävittikin hengellisen säädyn selibaatin, hän opetti, että äiti on aina saastainen, vain neitsyt on puhdas.

Evangelis-luterilaisen kirkkomme piispat väittävät vastoin yllämainittuja tosiasioita, että Raamatun kanta seksuaalisuuteen on "kauttaaltaan myönteinen" (Kasvamaan yhdessä, 1984). Todisteena he mainitsevat vain Vanhan testamentin Korkean Veisun. Siinä ylistetyn rakkauden kirkko on kumminkin sangen yleisesti tulkinnut symbolisesti Jumalan rakkaudeksi.

Kreikankielisessä Uudessa testamentissa ei esiinny kertaakaan sanaa *eros* eikä latinankielisessä käännöksessä sanaa *amor*. Uusi testamentti ei tunne lainkaan eroottista rakkautta. Aviopuolisoiden välinen rakkaus on lähimmäisenrakkautta avioliiton olosuhteissa.

Avioliitto

Varsinkin luterilainen seksietiikka on viime aikoina huomattavasti humanisoitunut. Kukaan ei enää vaadi uskottoman aviopuolison tappamista, kuten Luther teki. Monikaan ei hyväksy avioliitossa tapahtuvaa raiskausta, johon Lutherin mukaan miehellä on oikeus. Avioeroa ei tuomita yhtä ankarasti kuin ennen. Eronneet voidaan vihkiä uuteen avioliittoon. Itsetyydytystä ja homoseksualismia ei piispojen kirjassa julisteta synniksi. Seksiviettiä ei sinänsä pidetä pahana.

Kaikki kristilliset kirkot pitävät tietääkseni kuitenkin kiinni siitä rajoituksesta, että yhdyntä on sallittu vain avioliitossa.

Tästä seuraa, että yhdyntä tulee kielletyksi huomattavan suurelta väestönosalta, koska kaikki eivät voi mennä naimisiin. Miehiä näet voi olla vähemmän kuin naisia esim. sotien jälkeen. Naiset ovat taloudellisesti itsenäistyneet, joten heidän ei ole tarvis avioitua ekonomisista syistä. Läheskään kaikki eivät löydä henkilöä, jonka kanssa haluttaisiin mennä naimisiin.

Koska kristinusko pitää avioliittoa jumalallisena säädöksenä, on avioero aina syntiä.

Humanismi pitää avioliittoa sosiaalisena instituutiona, jossa ei ole mitään jumalallista sen paremmin kuin valtiossa tai koululaitoksessa.

Sosiologisesti katsoen avioliiton tarkoitus on lasten synnyttäminen ja kasvattaminen eli

suvunjatkaaminen. Näin myös kirkko käsittää avioliiton funktion. Siksi lapseton avioliitto ei ole varsinaisesti avioliitto, vaan se on sellainen vain sanan juridisessa merkityksessä.

Humanistin mielestä avioliiton saa purkaa, jos mies tai nainen on solminut sen lapsen saamisen tarkoituksessa eikä lasta synnykään. Koska humanismin mukaan avioliitossa ei ole mitään jumalallista, avioero sinänsä ei ole paha asia. Miehen ja naisen henkinen kehitys ja elämänurat voivat suuntautua siinä määrin eri tahoille, että he katsovat kaikessa ystävyydessä kummallekin parhaaksi erota.

Humanistin mielestä yhdyntä on hyväksyttävä ilman avioliittoakin. Seksuaalinen suhde on yksityisasia, mikäli siitä ei ole haitallisia seurauksia yhteiskunnalle. Eräs avioliiton yhteiskunnallinen funktio on isän ja äidin velvoittaminen huolehtimaan lapsistaan taloudellisesti ja kasvatuksellisesti. Jos he pystyvät tekemään tämän menemättä naimisiin, esim. eläen avosuhteessa, ei tässä ole mitään paheksuttavaa.

Humanismi ja seksi

Humanismi ei näe seksuaalisessa vietissä ja nautinnossa mitään pahaa, mutta se ei myöskään korota seksuaalisuutta korkeimmaksi arvoksi. Humanismi ei hyväksy libertinismia eli sukupuolivietin rajoittamatonta tyydyttämistä ja kenen kanssa tahansa. Suuri joukko huomattavia humanisteja on pitänyt arvossa jonkinasteista asketismia, ei kuitenkaan selaista äärimmäistä kielteisyyttä, jonka useat kristityt, esim. autiomaamunkit, ovat elämäntavakseen valinneet.

Ei ole olemassa mitään erityistä humanistista seksuaalietiikkaa eli pelkästään sukupuolielämää koskevia normeja, ei esim. normia "yhdyntä on sallittu ainoastaan avioliitossa". Humanisti vain soveltaa yleisiä eettisiä normeja seksuaaliseen elämään.

Kysymykseen tulevat ennen kaikkea seuraavat normit: 1) Ihmistä ei saa käyttää pelkästään välineenä. 2) Ei saa käyttäytyä niin, ettei pysty vastaamaan tekojensa seurauksista.

Ensimmäisestä normista seuraa, että partneria ei saa käyttää pelkästään oman himonsa tyydyttämiseen esim. viehtelemällä hänet, käyttämällä hyväksi hänen rakastuneisuuttaan tai antamalla valheellisia lupauksia. Toinen normi merkitsee, että partnerien on pysyttävä yhdessä tai yksin vastaamaan suhteensa seurauksista, esim. mahdollisesta ras-

kaudesta. On otettava huomioon myös psyykkiset vaikutukset, joiden arvioiminen saattaa olla vaikeata varsinkin neitsyen ollessa kysymyksessä. Impeyden menettäminen saattaa olla järkyttävä tapahtuma, jos suhde ei johda avioliittoon. Näin on laita varsinkin sellaisessa yhteiskunnassa, jossa neitsyys on pääsyvaatimuksena säädyllyiseen avioliittoon. Neitsyyden kadottamista tuskin koetaan kovinkaan kipeänä silloin, kun neito antautuu suhteeseen unelmoimatta avioliitosta ja kun impeys ei ole ehtona kunnolliseen avioliittoon pääsulle.

Piispat kirjoittavat kirjassaan: "Kristillisen käsityksen mukaan fyysisen seksuaalisuuden tulee olla ilmausta rakkaudesta, ilmausta halusta antautua toiselle kokonaan." Jos tämä tarkoittaa, että yhdyntä on sallittu vain silloin, kun mies ja nainen haluavat mennä keskenään avioliittoon, humanistinen käsitys ei tätä hyväksy. Sen mukaan yhdyntä on sallittu ilman syvällistä, elinikäiseen avioliittoon tähtäävää rakkautta. Jos mies ja nainen, jotka ovat henkisesti kypsiä ja vastuukykyisiä, ovat mieltyneet toisiinsa ja tahtovat sen vuoksi olla toisiaan lähellä myös seksuaalisesti, siinä ei ole mitään tuomittavaa.

Seksuaalietiikkaan vaikuttaa se, miten väkevänä sukupuoliviettiä pidetään. Lutherin mielestä se on hillitsemätön, hirmuinen tyranni, joka pitää ihmistä vallassaan. Joka yrittää taistella sitä vastaan, ajaa itsensä onnettomuuteen, hänestä tulee "perkeleen marttyyri". Vain muutamat voivat elää siiveydessä Jumalan erityisestä armolahjasta. Siksi Luther antoi aviovoimolle luvan ottaa rakastajan, jos hänen miehensä on impotentti.

Varsinkin nuoret harrastavat sangen yleisesti jonkinlaista pettingiä, hyväilyä ilman yhdyntää. Siihen ei siis liity raskaaksi tulemisen eikä juuri veneerisen taudin saamisen vaaraakaan. Petting voi tuottaa suurta nautintoa aina orgasmiin saakka.

Piispat pitävät itsetyydytyksen huonona puolena sitä, että siihen ei liity kontaktia toiseen ihmiseen. Pettingiin liittyy.

Piispat eivät kirjassaan edes mainitse pettingiä. Tämä on suuri puute, sillä pettingillä saattaa olla tärkeä käytännöllinen merkitys, jos sitä pidetään hyväksyttävänä sukupuolivietin tyydyttämisenä ja jos nuoria siihen sukupuolikasvatuksessa oikealla tavalla ohjataan.

Alustus Kriittisen korkeakoulun Seksuaalisuus ja etiikka -tilaisuudessa 10.10.1984.

Veli Toukomies:

Uskonto ja seksi

Liian vähän arvoja — uskonto tai seksi

Käsitteillä *uskonto* ja *seksi* on kulttuurissamme mielestäni varsin selvät arvovaraukset. Uskonto edustaa jotakin arvokasta, hyvää ja oikeata, siinäkin tapauksessa, ettei asianomainen uskontoa harrastaisikaan missään käytännöllisessä mielessä. Seksi on sen sijaan jotakin arveluttavaa ja seliteltävää, nimenomaan siksi, että sitä viljalti harrastetaan.

Sigmund Freudista on lupa ja pitääkin olla monta mieltä. Koko totuutta hän ei varmasti nähnyt, mutta pelkkä valehtelijakaan hän ei ollut. Nähdäkseni seuraavassa sitaatissa "Johdatuksesta psykoanalyyysiin" Freud osuu ainakin lähelle ydintä:

"Ajattelukierto, jonka uskonto itsesäilytyksensä nimissä säättää, on sekin vaarallinen ja uhkaa yhtä hyvin yksilöä kuin yhteisöä. Analyyseista saamamme kokemukset ovat osoittaneet, että vaikka tuollainen kielto alkuaan rajoitettaisiinkin vain tiettyjä alueita koskemaan, sillä on taipumus jatkuvasti levitä laajemmalle ja aiheuttaa vaikeita estymiä. Esimerkkinä voimme ajatella niitä haittoja, joita naisille on koitunut siitä, ettei heidän ole ollut lupa edes mielessään sivuta seksuaalisuuttaan. Samoin uskonnollisista syistä aiheutuva ajattelun estyminen näyttäytyy lähes kaikkien menneen ajan merkkihenkilöiden elämäkerroissa haitalliseksi tekijäksi... Uskova ei voi tätä tunnustaa, koska se silloin menettäisi otteensa suuriin joukkoihin."

Onko olemassa mitään merkittävää yhteyttä näiden asioiden välillä:

Idän uskonnot ja aatteet ovat yleisesti seksuaalimyönteisiä, Idän kansojen historia on joka tapauksessa vähemmän sotaista ja veristä kuin lännen historia. Lännessä uskonnot ja aatteet ovat yleisesti seksuaalikielisiä.

Voiko edes vakavissaan ajatella, että seksuaalisuus on sellaista ihmisen perusenergiaa, että jos sitä keinotekoisesti tukahdutetaan, se etsii uudet keinot — nyt vain kieroutuneet sodan ja pakotamisen keinot?

Länsimaiset uskonnot ja aatteet, myös poliittiset, ovat leimallisesti perfektionistisia, ortodoksia koko totuuden ja puhtaan opin systeemejä. Toisinajattelijat joutuvat säännön — pitäisi kai sanoa — lain — mukaisesti poljetuiksi. Periaatteessa totalitaarinen ajattelu ei salli rivistä poikkeamia. Tämän mallin kääntöpuolena on länsimaiseen kulttuuriin syvästi pesiytynyt privatismi: yksilön ei ole hyvä ilmaista eriäviä mielipiteitään omassa yhteisössään, koska yhteisöä pitävät vallassaan muutamat mielipidejohtajat, ja heidän rangaistuksensa voi olla säälimätön. Yksilön on parempi pysyä omassa lokeroissaan, kuuntelematta ja katselematta liiaksi muita asioita ja ihmisiä. Hengeltään totalitaarinen maailmamme on samalla pirstoutunut. Tavallinen ihminen ymmärtää vain oman lähipiirinsä uskonnollisen, poliittisen tai yleiskulttuurisen kielen, mutta ei osaa eikä halua ylittää kielikuiluja toisinajattelijoiden luo. Yhdyntä pelottaa, sen hedelmät pelottavat.

Ajattelumme, asenteidemme ja toimintamme pohjana on jokin ehdoton, ei suhteellinen totuus. Mustavalkoiseen maailmaamme kuuluu kaksi poolia: me oikeassa olevat — muut väärässä olevat. Tätä totuutta me julistamme, markkinoimme, ajamme läpi. Keinot voivat olla uskonnollisia, poliittisia, muulla tavoin yhteiskunnallis-aatteellisia tai liike-elämän keinoja. Pääsääntöisesti me emme keskustele, emme kuuntele vastaväitteitä emmekä ota niitä huomioon. Maailmankäsityksemme ei ole värillinen sekä-että, vaan mustavalkoinen joko-tai. Tunneimme polarisaa-

tion, emme kompromisseja. Oppimme ovat Jumalan sanaa, meidän kanssamme eri mieltä olevat edustavat perkelettä.

Yhteiskuntamme ja kulttuurimme vallankäytössä näkyy ylhäältä saneltu, yksipuolinen ja yksisuuntainen perusmalli sangen selvästi. Kansojen, koko maailman tasolla se on militarismia ja asevarustelua; huippupoliitikot ja sotilasjohtajat sanelevat pönkittääkseen omien ideologioidensa ylivaltaa. Yhteiskuntaluokkien, kansan osaryhmien tasolla se on byrokratiaa eli byrokraattien ja teknokraattien sanelua, jolla lujitetaan normien, standardien ja paragrafien ylivaltaa ihmisistä. Ja yksilöiden tasolla se on mm. pornografiasa, jossa seksibisnes sanelee ja palvoo genitaaleja, sukupuolielimiä irrotettuina muusta ihmisestä ja elämästä.

Mitä pitäisi olla niiden tilalla? Mielestäni koko maailman tasolla se on liennytyspolitiikkaa ja rauhanpyrkimyksiä, koko ihmiskunnan todellista yhteenkuuluvuutta. Kansakunnan sisällä se merkitsee demokratiaa, vapauden ja mahdollisuuksien, vastuun ja rajoitusten joustavaa tasapainoa. Ja yksilöiden tasolla se on koko ihmisen tasapainosta kumpuavaa seksiä ja erotiikkaa, taidetta ja tiedettä.

Mutta tuohon on vielä hyvin pitkä matka. Tänä päivänä meillä on kulttuurissamme liian vähän arvoja tai vaihtoehtoja. Yhdistelmä *uskonto ja seksi* tuntuu ainakin piilotajunnassamme vaikealta; paljon turvallisempi on valita *uskonto tai seksi*.

Arvoja väärässä järjestyksessä

Juttu kertoo miehestä, jonka rosvo oli köytännyt raiteille. Naiselle rosvo sanoi: "Vapautan miehesi, jos rakastelet kanssani." Jutun jännitys syntyy naisen kamppailusta oman moraalinsa kanssa: aluksi vastaus rosvoille on jyrkkä ei, mutta juuri ennen junan tuloa hän antautuu. Mies pelastuu — mutta tuhoutuu-ko nainen?

Mielestäni tämä vanha juttu kuvaa hyvin kulttuurimme arvojen merkillistä järjestystä. Oma seksuaalinen koskemattomuus on yleisesti pyhempi arvo kuin läheiseen kohdistuva muu väkivalta kuoleman uhkaan saakka.

Hannu Taanilan kohuttu radio-ohjelma kaatuneitten muistopäivänä viime keväänä kajosi omalla tepsivällä tavallaan kulttuurimme arvojärjestyksiin. Taanilaa kritikoineet eivät loukkaantuneet E.N. Setälän vuosisadan alkupuolella lausumista kansalliskiihkoisista sanoista: "Isänmaa on suuri kalmisto, jossa jokaisen on käytävä." Sen sijaan makaaberia oli, kun Taanila sovelsi ajatuskuvaa: "Isänmaa on suuri kapakka tai käymälä tai rakastelusänky, jossa jokaisen on käytävä." Mielikuva joukkojen edessä veriinsä kuolevasta nuorukaisesta sopii isänmaan yhteyteen, mutta mielikuva toisiinsa kietoutuneista rakastavaisista ei — vaikka jokainen isänmaan lapsi on siitä kietoutumisesta saanut alkunsa.

Liike-elämässä peilautuvat nämä kulttuurimme syvärakenteisiin juurtuneet asenteet yhä tänä päivänä. Tiedän tästä sekä muiden kertomaa että omista kokemuksista. Jos liikemies on tunnettu kovuudesta, viekkaudesta, kohtuullisesta valehtelemisestä tai jopa petollisuudesta, niin se ei välttämättä lyö ovia hänen edestään kiinni. Mutta jos hän poikkeaa yhteiskunnallisissa mielipiteissään konsensuksesta, profiilittomasta yleisestä mielipiteestä, häneen lyödään kommunistin, vihreän vouhottajan tai joku muu leima. Mutta vielä tätäkin pahempi on, jos liikemies puuttuu julkisesti intiimeihin punasteluasioihin — ellei hän sitten toimi miestenlehtibisneksessä. Uusviktorianainen ajattelutapa sallii hyvinkin moraalittomia menettelytapoja, kunhan puritaaniseen seksimoraaliin ei pistetä sormia. Mielestäni suuri osa liikemiehistä on isoja rippikoulupoikia, joihin on iskostunut ahdas uskonnollinen näkemys: jos toiset näkevät — rippipappi tai asiakkaat — minä en tiedä tytöistä mitään; salassa — rippileirin kämpässä tai liikeneuvottelujen jälkeen kabinetis-

sa — paljasta pintaa riittää.

Kirkon oma arvohierarkia ilmentää samaa väärää järjestystä. Esitän muutamia esimerkkejä. Pappi, joka puhuu seksistä myönteisesti, on paheksuttava. Pappi, joka on mukana vapaamuurarien salaismenoissa ja — mikä pahempaa — siinä puolueellisessa eliittiklissä, minkä vapaamuurarijärjestö väistämättä muodostaa, hyväksytään hiljaisesti. Kirkolliset herätysliikkeet ovat tunnettuja ahtaasta seksimoraalistaan. Itse he nimittävät sitä puhtaan opin ja elämän varjelemiseksi. Mutta minusta on merkillistä, että kaikki herätysliikkeet sallivat keskuudessaan jatkuvasti valtakamppailuja, vastustajien kampittamista, uhkailuja, potkuja ja kostoja. Malli näyttää minusta hyvin samantapaiselta kuin liike-elämässä.

Arvojen väärää järjestystä on myös, että ansiot muistetaan ja erehdykset unohdetaan. Viitataan vain kahteen kirkolliseen ansioon: lukutaitoon kaikkialla kristikunnassa ja itsemurhien suhteelliseen vähyteen ripin tuntevissa katolisissa maissa. Näissä asioissa ainakin iso osa ansioista kuuluu kirkolliselle kylölle. Mutta ei ole oikein vetää Italiaa esimerkiksi alhaisesta itsemurhatasosta, jos samaan aikaan unohdetaan Italian toinen todellisuus: mafia, pyhän perheajattelun hedelmä terroreineen ja vendetta-kostoineen.

Vääriä arvoja siunataan

Henrik Tikkanen kysyy yhdessä "henrikisään": "Miksi seksielämän riistäminen toiselta ei ole rangaistava teko?"

Miksi Suomen uskonnolliset ja kirkolliset johtajat eivät juuri koskaan puutu siihen pimeyteen ja pahimmillaan julmuuteen, jota nimenomaan ahtaimmat herätysliikkeet harjoittavat? Suuria joukkoja liikuttelevista ryhmistä on ahtain vanhoillislestadiolaisuus. Toiseksi ahtain on ns. viides herätysliike, joka helluntailaisten ohella muodostaa Suomen kristillisen liiton ydinjoukon. Näiden liikkeiden suorassa vaikutuspiirissä on vähintään puoli miljoonaa suomalaista. Kaikki eivät tietenkään kärsi, vaan monien ihmisten psyykinen turvallisuusrakenne vaatii ympärilleen tiukan saarnaajajohtoisen me-hengen. Mutta aivan liian paljon on niitä ihmisiä, jotka sekä henkisesti että ruumiillisesti puristuvat näissä uskonnollisissa pihdeissä. Uskonnollisen hädän pyramidin huipulla ovat varmaankin lestadiolaiset naiset, joiden on Jumalan tahdos-

ta suostuttava joka vuosi uuteen raskauteen. Mutta tämä on vain pyramidin huippu, juurelta, ruohonjuuritasolta löytyy paljon muuta ja paljon enemmän kuin tiedetään — ja halutaan tietää.

Joka tapauksessa olen sitä mieltä, että liian monet naiset elävät tämän päivän Suomessa jatkuvassa yhdeksän kuukauden seksiorjuudessa. Heidän on suostuttava uskovaisten miestensä toteuttamaan aktiin; he eivät voi siitä paljonkaan nauttia, koska Jumala kieltää ehkäisyvälineet — niin saarnaajat sanovat — ja raskaaksi tulemisen pelko on siten sängyssä mukana. Mitä muuta nämä aktit ovat kuin avioliiton suojassa tapahtuvia raiskauksia? Niistä ei edelleenkään Suomessa ole mahdollista tehdä rikosilmoitusta, vaikka raiskauksia muuten syvästi ja oikein kauhistellaan.

Kulttuurissamme saa uskonnon varjolla tehdä uskomattomia asioita. Jos niihin vähänkin tiukemmin tarttuu, on vastaoperaatio valmis: pyhien arvojen pilkkaa, hyökkäys uskoa vastaan, julkista jumalanpilkkaa ja kirkon halveksuntaa. Mutta kysyn, mikä pyhä arvo on herätysliikkeiden johtomiesten totaalin valta sekä kannattajiinsa että vaimoihinsa.

Ahtaat arvot ovat menneet erinomaisen hyvin perille. Seuraava on ote eräältä uskovaiselta naiselta saamastani kirjeestä tämän vuoden tammikuulta: "Sukupuolielämä on niin valtaisa hämääjää, koska on niin, että mitä enemmän on, sen enemmän on saatava... Nimenomaan me naiset olemme avainasemassa siinä, miten seurustelumme jatkuu... Kun se rakkaus on aivan muuta... Eihän 'ulostuselimet' ole rakkaus... Himojemme riivaamina teemme tämän tempun... Kuinka moni avioliitto jäisi solmimatta, jos me naisina emme kävisi miehen temmelyskentäksi, johon huumeeseen vihdoinkin itsekkin innostumme, että on sanottava 'vielä, vielä'. Kuten eräs 30-40 välillä oleva mieskin eräässä lehdessä totesi, että naiset on tulleet ahneeksi sille hommalle... Kyllä näin on, että se homma kuuluu vain avioliittoon ja jo sinnekin on annettu ohje, että vetäytykää erilleen toinen toisistanne aika ajoin, ettette tulisi hillittömyyden valtaan, vaan jäisi aikaa rukoukseen..." Tämä nainen oli sisäistänyt vuosisataisen uskonnollisen mallin: seksi on likaista, myös avioliitossa, jossa sitä kuitenkin voi silloin tällöin maltilla — ja huonolla omallatunnolla — harjoittaa.

Minulla ei ole henkilökohtaisia kokemuk-

sia ahtaimmasta herätysliikkeestä vanhoillislestadiolaisuudesta, koska en ole kuulunut siihen, eikä ulkopuolisille paljoa kerrota. Sen sijaan tunnen hyvin toiseksi ahtaimman herätysliikkeen sekä kirkollis-uskonnollisessa että yhteiskunnallisessa mielessä. Tarkoitin ns. viidettä liikettä ja Suomen kristillistä liittoa. Omalle kohdalleni sattunut synkin tapaus liittyy parhaillaankin eduskunnassa toimivaan pappiskansanedustajaan, joka eräässä kirkkopoliittisessa tilanteessa — kun muut keinot eivät auttaneet — otti välineekseen rippisalaisuuskien paljastamisen ja sillä uhkaamisen. Näin jälkeensä ajatellen tuntuu hyvältä se, että tiedän, miten julmaa uskonnollinen kurinpito voi olla. Ymmärrän niitä ihmisiä, joita on kohdeltu periaatteessa samoin keinoin, mutta jotka eivät uskalla hiiskahtaakaan.

Maassamme tutkitaan parhaillaan lasten seksuaalista hyväksikäyttöä. Tutkimuksen aihe on hyvä ja tärkeä. Tänä vuonna olen käynnistänyt pienimuotoisen oman tutkimuksen seksin käytöstä uskonnollisen kurinpidon, vallankäytön ja myös väkivallan välineenä. Tutkimuksen kohteena on mm. väärin syyllisyydentuntojen herättäminen seksin avulla, seksiasioilla uhkaaminen ja pakottaminen sekä avioliittojen sisäiset raiskaukset. Toivon löytäväni vetoapua tähän tutkimukseen.

Oikeita arvoja hävetään

Edellä esittelin joitakin vääriä arvoja uskonnollisessa seksuaalimoraalissa. Kääntöpuolella ovat oikeat asiat, joita hävetään ja kierretään.

Irma Kerppola, ammatinsa ja myös sanan käytön osaava lääkäri, otti äsken esille keskeisen asian: "Eräällä varsin keskeisellä alueella ei yllättävää kyllä ole vielääkään päästy eroon latinasta. Muutoin omakielisissä teksteissä törmää edelleen vulvaan, vaginaan ja penikseen. Eikä kangertelu anatomiaan pääty. Kun siirrymme sukupuolielinten rakenteesta kuvailemaan niiden toimintaa jatkamme samaa linjaa sanomalla erektio ja orgasmi... Jos päästäisimme suomenkieliset sukupuolielimien ja toimintojen nimitykset pannaan ja ottaisivat ne arkikäyttöön terveyden- ja sairaanhoidon oppikirjoissa sekä muissa asiateksteissä, ne todennäköisesti muutamassa kuukaudessa kadottaisivat kaiken salamyhkäisyytensä ja mahdollisesti osan heikumastaan... Eros on meitä itseikutakin ai-

ka ajoin riivaava voimallinen jumaluus, niinpä sen edes jonkinlaisissa rajoissa pitämiseen on aina tarvittu ja tullaan vastedes tarvitsemaan sääntöjä ja tabuja. Liiallinen epävarmuus ja estoisuus voi kuitenkin olla omiaan johtamaan poikkeavaan seksuaaliseen käyttäytymiseen. Siksi luonnonmukaisuutta sanallisellakin tasolla lisäämällä voidaan parhaiten tukistella raiskauksia ja muita patoutuneen sukupuolisen paineen väkivaltaisia purkautumisia vastaan.”

En ole varma, onko Kerppolan ehdottama pari ”kulli ja pillu” paras vaihtoehto, mutta itse asiassa olen täysin samaa mieltä. Vuosisatojen aikana kylvetty uskonnollinen syyllisyys seksin alueella kantaa yhä vahvaa hedelmää. Nimenomaan luterilainen uskonpuhdistus on alusta alkaen korostanut oman kansankielen tärkeyttä — ainoana sitkeästi puolensa pitäneenä poikkeuksena Jumalan luoma seksuaalisuus.

Itsetyydytys on seksuaalivalistuksen se osa-alue, jolla on todennäköisesti kylvetty syvimät syyllisyyden tunnot länsimaiseen kulttuuriin. Masturbaatio itsessään ja pääsääntöisesti on oikein ja tervettä, mutta sen ylle on langetettu aivan uskomattomat tuomiot. Vielä 1950-luvulla eräs kirkollishenkkinen seksuaalikasvatuskirja toisti niitä pelotte-luja, joita alan kirjallisuus suorastaan tulvi vielä tämän vuosisadan alussa. Vuonna 1966 luterilaiset piispat julkaisivat seksuaalikkanaanottonsa vihkosessa Ajankohtainen asia. Itsetyydytyksen kohdalla oli tapahtunut sellainen muutos, ettei asiasta mainittu sanaakaan. Tänä vuonna piispoilta tulee kirja Kasvamaan yhdessä. Siinä nuoruuden itsetyydytystä käsitellään osana ihmisen kypsy-misprosessia. Pelottelujen ja vaikenemisen sijaan on nyt tullut osittainen myönteisyys. Hyvä, että edes niin. Mutta tästäkin on vielä pitkä matka itsetyydytyksen koko merkityk-sen ymmärtämiseen.

Käsittääkseni nykyään jokainen kirkko-kunta ja uskonnollinen yhteisö myöntää jul-kisesti, että seksuaalisuus avioliitossa on oi-kea ja hyvä asia. Mutta virallisten lausumien takana elää vahvasti toisenlainen henki, sama, minkä kauan sitten kirkkoisä Hierony-mus ilmaisi näin: ”Se joka rakastaa vai-moaaan tulisesti, tekee huorin.” Tätä henkeä käyttää bisneksenteon välineenä parhaillaan Suomessa näytettävä filmi ”Avain”, jota mainostetaan kysymyksellä: ”Täydellinen eroott-ninen onni — voiko sen kokea avioliitos-sa?” Mainos filmin yhteydessä johtaa har-

12

haan, koska elokuva on lähinnä ns. pehmeää pornoa, mutta mainoksen kysymys osuu oi-keaan.

Jos olemme yhtä rehellisiä kuin lapsi An-dersenin sadussa keisarin uusista vaatteista, meidän pitäisi voida myöntää, että kulttuu-rissamme on yhä voimakas pohjavire: seksi on likaista myös avioliitossa. Tätä näkökoh-taa eivät pidä esillä ne ahtaan ja omasta mie-lestään puhtaan moraalin edustajat, jotka käyvät äänekkäästi pornografian, prostituu-tion ja uskottomuuden kimppuun. Irma Kerppola väitti, että monet väkivaltaisen sek-sin muodot vähenisivät, jos vähentäisimme estoisuutta seksuaalisessa sanankäytössä-mme. Olen samaa mieltä. Väitän edelleen, että avioliittojen pysyvyys vahvistuisi ja avioliiton ulkopuolisen seksin — pornon, syrjähyppy-jen yms. — tarve heikkenisi, jos saarnatuo-leistakin alettaisiin opettaa, että seksi ja rak-kaus ovat yhtä. Pappi voisi aivan hyvin edes kerran vuodessa sanoa saman, minkä äsken Sinikka Åback Helsingin Sanomien mielipi-desivulla: ”Miksi erottaa seksuaalisuus ja rakkaus niin omiksi käsitteikseen ja käsitellä niitä aivan kuin niillä ei olisi mitään tekemis-tä keskenään? Se on kuva, jota miestenleh-det, pornoelokuvat yms. viljelevät — eril-läänoleva, riippumaton, suoritusperiaatteella toimiva seksuaalielämä... Otetaan seksi luon-nollisena osana kahden ihmisen välistä suh-detta, osana rakkauden antamista ja saamis-ta, sen kokemista myös fyysisesti.”

Tasa-arvoa kierretään

On nähdäkseni täysin välttämätöntä, että kulttuuri, joka pyrkii eri tavoin kieltämään ja kiertämään seksin, kieltää ja kiertää myös ja nimenomaan naisen. Viittasin edellä kirkkoi-hin, jotka kaikki julkisesti sanovat hyväksy-vänsä seksin, mutta vastustavat sitä julkisi-vun takana enemmän tai vähemmän. Yhteis-kunnassamme ja kulttuurissamme vallitsee samantapainen malli suhteessa naiseen. Vi-rallisesti elämme tasa-arvon maailmassa. Käytännössä naisen arvo on erilainen ja pie-nempi kuin miehen.

Huushollissa naisen varsinainen paikka on keittiössä ja siinä sivussa lastenhuoneessa; mies isännöi olohuonetta ja autotallia. Nai-sen persoonallisuuden määrää kuukautiskier-to, ts. oikut ja tuulet ja puuskat. Miehen per-soonallisuuden määräävin tekijä ovat aivot, äly.

Myös taivas on kuulunut ensi sijassa miehille. Jumala on mies, enkelit ovat miehiä, Kristuksen edustajat maan päällä eli paavi ja papit ovat miehiä. Niinpä ei ole mitään merkittävää siinä, että keskiajan kirkoissa tytöt kastettiin kylmällä ja pojat lämpimällä vedellä.

Yleisesti tiedetään, että uskovaisissa piireissä on moninkertainen naisenemmistö. Ja se tiedetään, että seurauksena on krooninen itsetyydytysongelma. Ns. sielunhoitajien vastaanotoilla suuri osa käsiteltävistä syyllisyydentunnoista liittyy onaniaan (virheellinen termi, jota näissä piireissä eniten käytetään). Itsetyydytys tuomitaan jyrkästi. Herätysliikkeiden ihmiset, miehet ja naiset, ovat enimmäkseen normaaleja fyysisiä olentoja tarpeineen; naisille ei ole miehiä; laukeaminen hankitaan siis yksin, mutta se on synti, joka on tunnustettava sielunhoidossa. Ajatuskulkua voi tästä vielä jatkaa: paljon naisia, usein ahtaasti yhdessä asuessa, seksuaaliset tarpeet läsnä. Ankara uskonnollisuus ei ainakaan vähennä paineita, vaan kasaa ja patoaa niitä. Kielletyt leikit yksin muuttuvat toisinaan hyvinkin helposti kielletyiksi leikeiksi kaksin. Ja vielä on yleistä ja inhimillistä, että omia heikkouksia tuomitaan jyrkimmin, jos samoja asioita havaitaan toisissa. Olisiko tältä pohjalta helpompi ymmärtää, miksi homoseksualismia ja lesbolaisuutta pidetään näissä piireissä niin peruuttamattoman pahana?

Arvaa oma tilasi, anna arvo toisellekin

Tohtori Mikko Juva otti jossakin yliopiston 60-luvun lopun tai 70-luvun alun avajaispuheessaan esille tunnetun itämaisen uskonnollis-filosofisen käsiteparin "yang" ja "yin". Ne tarkoittavat esim. taivasta ja maata, valoa ja pimeää, miestä ja naista. Juva käytti tätä symboliikkaa puolustaessaan kompromissihenkeistä yhteiskunnan ja kulttuurin rakentamista. Muistan vieläkin hämärästi sen pilkallisuuden, jolla erään poliittisen perfektionismin kannattajat koettivat omassa ylioppilaslehdessään mollata Juvaa. He väittivät, että yliopiston keulamies oli ummistanut silmänsä käytännön ongelmilta ja lähtenyt taivastelemaan.

Jokainen meistä osaa esittää omia näemyksiään ja arvostella muita. Kritiikin osaamme ainakin sen halvimalla tasolla. Mutta referoiminen, sen kertominen omin

sanoin, mitä kanssasi eri mieltä oleva todella tarkoittaa — ilman että panet joukkoon yhtään omaa eskon-puumerkkiäsi, on hankalaa. Kuitenkin vasta ennakkosentteeton referointi avaa mahdollisuuden todelliseen keskusteluun ja väittelyyn. Joka ei osaa kuunnella, ei osaa muuta kuin huutaa.

Samantapainen asetelma vallitsee meidän seksuaalisuudessamme. Suuri osa yhdynnöistä on itse asiassa sitä, että kaksi ihmistä harjoittaa yhtäaikaista itsetyydytystä. Jos tätä halutaankin, kaikki on kunnossa. Mutta usein pari haluaisi läheisestä suhteestaan enemmän. Välissä on näkymätön este, joka jättää osapuolet intiimeimmänkin yhdessäolon hetkellä erilleen toisistaan. Onpa ehkäisyyn laita muuten miten tahansa, tuntuu kuin käytössä olisi jokin merkittävä henkinen kondomi — täyteen kosketukseen toisen ihmisen kanssa ei päästä.

Olen sitä mieltä, että uskonto niissä muodoissa, joissa se länsimaissa esiintyy — ja tällöin ajattelen juutalaisuutta, islamia, kirkollista kristinuskkoa ja sitä vastaan asettunutta marxilaisuutta — on tuottanut enemmän ahdistusta, syyllisyyttä ja väkivaltaa kuin millään perusteilla olisi hyväksyttävissä. Edelleen olen sitä mieltä, että seksi ei ole aiheuttanut vastaavaa määrää ahdistusta ja pelkoa. Koska jonkin asian väärinkäyttö ei sulje pois mahdollisuutta käyttää sitä myös oikein, olen toisaalta sitä mieltä, että yhdistelmä uskonto ja seksi on paitsi mahdollinen myös tavoittelemisen arvoinen. Elämän kokonaisuudesta on — tai pitäisi olla — kysymys kummankin kohdalla. Mutta jos minun olisi pakko valita vain toinen, valitsisin empimättä jälkimmäisen tietoisena siitä, että kulttuurissamme suuri osa valinnoista on tehty päinvastoin.

Iskulauseessa "make love — not war" on paljon syvempi totuus kuin pinnalta katsoen näyttää.

Alustus Kriittisen korkeakoulun Seksuaalisuus ja etiikka -tilaisuudessa 10.10.1984.

Martti Blåfield:

Aleksis Kivi ystäviensä näkemänä

Aleksis Kivistä on viime aikoina kuiskailtu, huudeltu ja kirjoitettukin niin paljon jokaisessa vähänkin itseään kunnioittavassa lehdessä, että on melko paljon, jos kuvittelee voivansa sanoa jotain uutta Aleksis Kivistä tai Aleksis Stenvallista. Kriittisen korkeakoulun nimen alla onkin paikallaan palauttaa mieliin, millaisena Aleksis Stenvallin ystävät hänet näkivät, jotta voisimme suhtautua kriittisesti siihen mitä Kivistä tälläkin hetkellä kirjoitetaan.

Ystäviä Kivellä ei kovin paljon ollut, vaikka hänet nimeltä tiedettiin ja pääkaupungin lehdissä — kielipolitiikkaan katsomatta — oli nekrologit kuolleesta runoilijasta. Emil Nervander muistelee (1): "Suurin osa pääkaupungin kirjallista yleisöä ei tuntenut Stenvallia persoonallisesti — syrjässä ja piilossa kun hän pysyi muilta paitsi erittäin pieneltä, lähimmältä ystäväpiiriltään, mutta Kiven nimi oli jotenkin yleisesti tunnettu ei ainoastaan Aug. Ahlqvistin kovasydämmisen, melkeimpä raa'an sanomalehtihyökkäyksen johdosta hänen teoksiaan ja hänen persoonaansa vastaan, mutta myöskin sen kautta, että toukok. 10 p:nä 1869 esitettiin uudessa teatterissa hänen ylevähenkinen, uskonnollinen näytelmänsä 'Lea', jolloin rouva Raa, tulkiten pääosan suomeksi, herätti innostuksen, jonka vertaista Suomen pääkaupungin teatterit eivät ennen eikä jälkeen ole nähneet."

Todellisten ystävien luettelemiseen riittänevät yhden ihmisen sormet: Kaarlo Bergbom, Emil Nervander, Forssellin veljekset Ernst Albert ja Theodor, A.R. Svanström, Palmqvistin perhe, C.G. Swan, Vihtori (Löfgren-) Lounasmaa, Thiodolf Rein, F.F. Holmström ja siinä he oikeastaan ovatkin. "Tuttavapiiriin" voidaan ottaa mukaan myös Eliel Aspelin-Haapkylä, joka tapasi jo sairaan Kiven ainoastaan yhden kerran, mutta kirjoi-

tuksissaan hän välittää Aleksis Kiven tunteitten ihmisten mielipiteitä ja näkemyksiä. Kiven todelliseen ystäväpiiriin on vuosien varrella varmasti kuulunut muitakin, mutta heidän saamastaan Aleksis Kiven kuvasta me emme tiedä mitään, koska dokumentteja — kirjeitä, kirjoituksia tai heidän muistelmiaan — ei ole tullut tutkijoiden käsiin.

Aleksis Kiven vanhempi veli, Juhana Stenvall, muisteli kolmisenkymmentä vuotta Kiven kuoleman jälkeen hänen nuoruuttaan mm. seuraavasti (2): "... Kaksi weljeä oli jo harjaantunut räätälin ammattiin, ja isäni sanoi kerran: 'Aleksis, tuleppas nyt opettelemaan pitämään syyrinkiä sormessasi!' Tähän vastasi Aleksis rohkeasti: 'En, isä kulta, en minä rupea räätäliksi. Ennen vaikka nikkariksi tahi sepäksi, jollei Janne' (tarkoitti minua) 'auta minua kouluun, kuten on luwanut'. Aleksin mielityönä oli kynänsä kanssa aina jotain piirustella ja lukea. Näin sanottuaan otti Aleksis pienen pyssypahasen ja läksi metsään, josta tullessaan hänellä oli iso teeri-rötkäle kädessä. Tästä isä riemastui niin, ettei koskaan enää waatinut häntä ompeluun. Jos oikein muistan oli Aleksis 12 vuoden waiheilla ensimmäisen otuksen saadessaan."

Aleksis Kiven läheisin seuralainen parhaimpina luomisvuosina oli vuokraemäntä Charlotta Lönnqvist, joka kertoo runoilijasta (3): "... kului hänen aikansa pääasiallisesti kirjailijatoissa; terveytensä tähden hän joka päivä otti kylmiä sisäkylpyjä ja teki kävelyjä mieluummin havumetsässä; syksyisin oli hänellä tapana huvikseen pyytää lintuja ansoilla; suurempia suuroja hän vältti ja ainoastaan silloin tällöin hän kävi jonkun lähemmän tutun ystävän luona pitäjällä, mikä luultavasti johtui taloudellisista olosuhteista. Kirkossa hän ei tällä ajalla käynyt - - - nälkävuosina,

kun kokonaisia perhekuntia kerjäten kuljeskeli edes ja takaisin, hän mielellään antautui puheisiin varsinkin suomenkielisten kanssa kysellen heidän olojaan sekä eri paikkakuntien tapoja; muuten hän minun mielestäni oli luonteeltaan hyvin luja ja päättäväinen.”

Vihtori (Löfgren)-Lounasmaa, joka tunsi Kiven vuosien takaa mutta oli lähemmin tekemisissä hänen kanssaan vasta kirjailijan viimeisinä elinvuosina, kertoo (4): “Kivi asui silloin Helsingissä nti Tammelinin talossa Kasarminkadun varrella. Oli pikkuinen, kauhean ränsistynyt rakennus pihalla, pieni, viheliäinen mökki, jossa ylioppilaita asui. Siinä Kivikin. Hän oli aniharvoin kotona, ja ovi oli lukossa. Usein kävi hän minun luonani. Saattoi istua koko iltakauden puhumatta mitään. Makasi sohvalla minun toisessa kamarissani ja käski minun vain lukea luettaviani, välittämättä ollenkaan hänestä. Hän ei koskaan puhunut paljon, kaikkein vähimmin itsestään.”

“Yöntienoot hän vietti useimmiten tietymättömissä juomaseuroissa, seuranaan luultavasti katuhampuuseja y.m. semmoisia henkilöitä. Kenties oli hänellä vielä silloin tarkoituksena tutustua siihen elämään ja roskaväkeen kuvatakseen sitä jossakin teoksessaan, niinkuin hän erälle tuttavalleen oli sanonut. Mutta varmaa on, että hän itse myöskin joi ankarasti. Aamusella hän saattoi lähettää minulle kirjepöytäkirjan, jossa oli vain sanat: ‘Tule pian luokseni; minä olen kuolemaisillani.’ Ja kun menin, tapasin hänet kovassa pohmelossa. Joskus tapahtui että hän itkusilmin valitelti kaupunginelämää ja toivoi siitä pois: ‘Minun on mahdollonta olla täällä kaupungissa. En voi olla juomatta. Tämä kaupunginelämä kiihoittaa ja hermostuttaa minua siihen määrin, että minä en voi elää täällä ihmisenä.’ Mutta kun minä ehdotin, että hän muuttaisi luokseni asumaan, ei hän siihen suostunut...”

“Hän oli villi metsäihminen, parta kampaamatta ja muutenkin ruokkoamattoman näköinen siihen aikaan. Parrassa oli punaisia, keltaisia ja mustia karvoja sekaisin. — Mutta hänessä oli kuitenkin intelligensin merkkejä, kirkkaat järkevät silmät ja korkea otsa. Harmaassa sarkapuvussa hän siihen aikaan useimmiten esiintyi. Kyllä hänellä oli jonkunlainen palttoo, mutta se oli jokseenkin huono. Mutta kyllä ne sarkavaatteet olivat puhtaat, milloin ei ollut sattunut makaamaan katuojassa. Ei hän juuri seurustellut kenenkään toverin kanssa erityisesti...”

Kiven ystävä jo opiskeluaajoista lähtien Thiodolf Rein — sittemmin filosofian professori, yliopiston rehtori ja valtioneuvos — kertoo (5): “Kivi oli luonteeltaan ihmisarka ja erakkomainen, epäkäytännöllinen ja enimmäkseen omissa ajatuksissaan olja. Hänestä sai ylipäättänsä sen vaikutuksen, että hänellä oli kivulloinen luonne jo nuorena. Hänen kanssaan oli vaikea seurustella. Hän närkästyti pian. Varsinkaan ei hän pitänyt siitä, jos hänen teoksiaan moitittiin. Kerran oli Julius Krohn tarkastanut erään hänen käsikirjoituksensa ja tehnyt siitä vastaan muutamia muistutuksia. Minä tapasin Kiveä kohta sen jälkeen ja tuli puhe Krohnista. Kivi sanoi silloin: ‘Mitäs Krohnista! Se on semmonen omenasaksa’ (‘äppeltysk’; hän käytti juuri sitä sanaa, sillä keskustelimme ruotsiksi). Mutta originelli ja intressantti ihminen Kivi oli. Ei tarvinnut kauan olla hänen seurassaan, ennenkuin huomasi hänessä piilevän nerollisuutta. Hänellä oli sattuvia puheita. Eikä häneltä puuttunut omintakeista arvostelukykä. Kerran hän pyysi minulta lainaksi filosofisen teoksen. Minä annoin hänelle Wilhelm Traugott Krugin kaksiosaisen ‘Handbok i filosofi’. Hän toi sen jonkun ajan kuluksi takaisin, kertoi lukeneensa sitä ja sanoi: ‘Luuletko sinä, etten minä ymmärrä syvällisempää filosofiaa.’”

Frithiof Ferdinand Holmström, joka oli Kiven ystävä viimeisistä Helsingin kouluvuosista lähtien vuodesta 1857 vuoteen 1864 asti, kertoo asuintoveristaan (6): “Ulkoasustaan Kivi ei isosti huolehtinut. Köyhyydenkin vuoksi hänen täytyi käydä huononlaisissa vaatteissa. Hänellä oli vanhanaikainen kulunut palttoo, jonka hän tavallisesti vain veti hartioilleen antaen hihojen retkottaa tyhjinä. Harvoin hän harjasti tai kampasi itseään. Kaulusta hän ei käyttänyt eikä aina edes kaulaliinaa, sitaisi vain nauhalla paidankauluksen kiinni. Tukka hänellä oli siihen aikaan pitkä, taaksepäin taipuva, ja sen sukimisen hän suoritti sormillaan. Kasvonpiirteet olivat voimakkaat. Erikoisesti vetivät huomion puoleensa suuret sieraimet, jotka hänen suutuessaan laajenivat. Ulkona liikkueessaan hänellä näytti olevan aina kiire, hän kulki melkein juoksuaskelin, niin että se herätti huomiota.”

“Kivi käytti aina ruotsinkielistä toveripiirisää, jonka jäsenistä moni ei suomea osannutkaan. Hän puhuikin ruotsia erittäin hyvin, täydellisesti sitä taitaen. Joskus singahti hänen puheeseensa suomeksi joku kotiseu-

dun sukkela sanaparsi tai muu lause, joka oli iskeytynyt hänen mieleensä esim. jonkun koomillisen tilanteen yhteydessä.”

Kiven ystäväpiiriin kuului opiskeluaikojen alusta lähtien myös C.G. Swan, Anni Swanin isä. Swan oli juuri se Kiven ystävä, joka Kiven kuoleman jälkeisenä päivänä sähköitti Helsingistä Hämeenlinnaan ystävälleen Paa-vo Cajanderille: “Sepitä runo Aleksis Kiven maahan panijaisiin nuotilla Integer vitae — hautajaiset lauantaina Tuusulassa — läheta huomenna aamujunalla”, ja runohan tuli. C.G. Swan kertoo Kivestä mm. (7): “... Hän oli ylipäänsä jotenkin synkeämielinen, johon taloudelliset vaikeudet epäilemättä suurestikin vaikuttivat. Mutta hänen reflekteeraamaton ja huumoriin taipuvainen luonteensa auttoi hänet synkkienkin hetkien läpi, ja äkkiä saattoi satunnainen hilpeämielisyys ja iloinen naurunpurskahdus purkautua esille, kuten hänen herkkäluontoinen mielensä muutoinkin oli suuresti riippuvainen hetken vaikutelmista. En luule erehtyväni asettaessani tämän heittäytymisen hetken vaikutelmien valtaan likeiseen yhteyteen hänen heittäytymisensä kanssa halujensakin valtaan ja hänen epä-säännöllisen elämänsä kanssa. Itsekin hän näytti huomaavan tämän. Muistan hänen kerran lausuneen, tulisiko Bergbomista mitään erinomaista, koska hänellä ei ole intohimoja.” ...

“Kivi oli tullut maalta Helsinkiin ... Meidät muutamat, Bergbom, Forssell, minä ja muistaakseni Jaakko Forsman ja J.W. Callmnius, ehkä vielä joku muu, oli kutsuttu hänen luokseen kuulemaan uutta huvinäytelmää. Hän majaili tilapäisesti jossain matalassa puutalossa eteläpuolella esplanadia ... Saapuessamme sinne oli lattialla kokonainen kori olutta, josta Kivi jo ennen tuloamme oli kylläksensä nauttinut. Hän rupesi kuitenkin lukemaan. Se oli Baijerin olutretki niminen huvinäytelmä. Mutta huonosti lukeminen sujui, ja viimein se kävi niin mahdottomaksi, että hänen täytyi lakata lukemasta, ja me poistuimme kaikki...”

Swan kertoo vielä: “... Kun ‘Kihlaus’ ensi kerran näyteltiin Arkadia-teatterissa, oli yleisö alussa varsin epäilevällä kannalla, erittäin naiset. He katselivat kysyväisesti toisiaan ja näyttivät varsin totisilta Eevan esiintyessä näyttämöllä, ikäänkuin pitääkö täällä tyyneä istua tätä katsomassa. Mutta äkkiä purskahti joku äänekkääseen nauruun, ei jaksanut pidättäytyä, ja silloin laukesi pitkin koko riviä, jää oli murrettu ja Kivi voittanut.”

A.R. Svanström kertoo yläalkeiskoulun vierustoveristaan, nuoresta ja avoimesta Aleksista (8): “Kivi avasi minulle rikkaan runollisen sielunsa kokonaan ja kertoi silloin kaikista niistä monista aatteista ja suunnitelmista, joita hänellä oli päässä lukuisia draamallisia teoksia tai novelleja varten. Tulipa minun osakseni semmoinenkin kunnia, että hän oman ystävällisen väitteen mukaan sanoi kirjoittaneensa, tuottaakseen minulle hetken huvin, ensimmäisen draamayrityksensä, niin sanotun ‘bröllopsdans på ljungeheden’ (häätanssi kanervanummella), josta sitten sai alkunsa hänen etevin kappaleensa Nummisuutarit. Ja iloa se minulle todella tuottikin...”

E.A. Forssell — Kiven parhaaksi ystäväksi sanottu — kertoo 1860-luvun alun Aleksis Stenvallista (9): “Hänen tietonsa olivat hyvin heikot, eikä hän muutenkaan ollut niin sivistynyt, että hän olisi voinut ylläpitää pitempää keskustelua; mutta kun hän vilkastui, herätti hän huomiota sukkeluutensa ja alkuperäisten havaintojensa kautta. Erittäinkin oli hänellä terävä silmä koomilliseen nähden. Jollekin anekdootille, jollekin koomiselle sattumukselle tai tapaukselle hän saattoi nauraa sydäimestään ja kauan, silloinkin kun toiset eivät nähneet siinä mitään erityisen naurettavaa. Hän oli vaatimaton eikä näyttänyt etsivän ylhäisiä tuttavuuksia taikka sentapaista. Hän seurusteli myöskin usean ei-yliloppilaan kanssa. Moni hänen lähimpiä tuttujaan oli renttu taikka siksi tulemaisillaan, eikä hän kuitenkaan liittynyt keneen tahansa. Hänellä oli näet hyvin voimakas myötä- ja vastatunto eri ihmisiä kohtaan. Hän ei harjottanut mitään opinnoita, vaikka hänkin kai ensiksi oli ajatellut kurseja ja tutkintoja. Hän luki ainoastaan Shakespearea. Siihen aikaan hän ei kirjoittanut varsin paljon, mutta hän istui usein pitkät kuurot sohvallansa mietiskellen ja haaveillen. Hän oli alituisesti rahanpuutteessa. Hän ei silloin mainittavasti juopotellut ja jos niin tapahtui, oli aiheena se, että toverit tarjosivat hänelle.”

Emil Nervander — joka lienee ollut Kiven pitkäaikaisimpia ystäviä Forssellin veljesten ohella — suhtautuu perin kriittisesti Kiven muiden tuttavien antamaan kuvaan (10): “Henkilöt, jotka ovat tunteneet Kiven, ovat kertoneet, että hän oli kaunismuotoinen nuorukainen, jolla oli säännölliset kasvopiirteet. Tähän arvosteluun minä en luota enkä edes ymmärrä sitä, niin ylimalkaisesti ja epätaiteellisesti se on lausuttu. Minua eivät koskaan ole viehättäneet kauniit, säännölliset,

useimmiten aivan ilmeettömät kasvot, mutta tuo hiukan yrmeä, kenties ujouden vuoksi jäykkä poika — tuo 'seppätoverini' — vaikuttii minuun miellyttävästi. Hän ei ollut hituistakaan intohimojen kuluttaman runoilijan näköinen, jonka synkkä, arka katse saat-
taa muuttua ilmeeltään jäykäksi..."

Aleksis Kivestä yritettiin ottaa myös valokuvia. Viimeisenä yrityksenä ystävät toimittivat Lapinlahden sairaalaan valokuvaajan monine ja monimutkaisine laitteineen, mutta kuten Juhana-veli muistelee (11): "Mitään valokuu-
vaa ei wainajastani ole. Siihen aikaan, kun hän oli houruinhuoneessa, oli sinne tullut joitakuuta hänen entisiä ystäviä, valokuvaaja mukanaan, saadakseen ottaa hänestä valokuwan. Mutta se ei onnistunut. Aleksi oli kowasti uljannut heitä ja laskenut menemään pois."

Vanhan perimätiedon mukaan Kivi olisi antanut valokuvansa joskus 1860-luvun jälkipuoliskolla mäntsäläläiselle Aurora Hemmilälle, johon hän oli rakastunut ja jota hän tietävästi oli kosinutkin. Nyt tämä kuva elää edelleen ihmisten mielikuvituksessa ja milloin se on ollut "kiinnitettynä perhealbumiin" (12) ja milloin Auroran kotona on ollut "kehystetty valokuva, jonka paikka oli piirongin päällä" (13), kuten aivan viime viikkoina on kirjoitettu.

Jotta voidaan pyyhkiä liiat innostuksen pölyt pois näiden uusien tietojen päältä, on syytä lukea mitä Auroran tytär Armi Niklander — yhdessä sisarensa kanssa — on sanonut lapsuudenkotinsa valokuvasta parikymmentä vuotta sitten (14): "Äidillämme oli eräässä rasiassa kaunis valokuvakokoelma, ja molemmat muistamme nähneemme kuvien joukossa Aleksis Kiven rintakuvan, luultavasti ainoan mallikortin, jonka kirjailija kukaties oli varta vasten äidillemme muistoksi otattanut Helsingissä, mahdollisesti Dyrendahlin tai Apollon kuvaamossa — valokuvausateljeen merkintää emme muista. Kuva oli otettu puoliprofiiliin vasemmalta, mutta niin että hieman alaspäin suuntautuneiden silmien ilme myös näkyi. Oikeassa alakulmassa oli vinoon pienellä käsialalla kirjoitettu: Alexis Stenvall. — Mutta kaikki nekin valokuvat ovat joutuneet kateisiin."

Se konkreettinen Aleksis Kiven kuva, jonka me kaikki tunnemme, edustaa mitä selvimällä tavalla "Aleksis Kiveä ystävänsä näkemänä". Ainoa tunnettu mallista piirretty Kiven kuva on nimittäin E.A. Forssellin nopeasti tehtyyn luonnokseen pohjautuva

puupiirros. Tämän piirroksen syntyvaiheet tunnetaan Emil Nervanderin ansiosta tarkoin. Nervanderin osittain koominen kuvaus — jota kuunnellessaan Kivikin olisi varmasti purskahtanut tapojensa mukaisesti hillittömään nauruun — on seuraava (15): "... Vielä painoi mieltämme suuri huoli — vieläpä suurin. Stenvallista ei ollut, eikä koskaan ollut löytynyt mitään muotokuva — ja nyt oli kolmas päivä siitä kun henki oli jättänyt katoavan tomun. Ankan moitteen jälkimaailmalta olisivat ainakin hänen lähimmät ystävänsä saaneet, jos eivät olisi semmoista hankineet. Siihen aikaan työskentelivät harvat Helsingissä olevat valokuvaajat atelieissaan ainoastaan täysin sopivassa päivänvalossa ja melkein mahdottomalta tuntui ajatus saada sydäntalven hämärässä otetuksi jonkunkaanlainen valokuva siinä pienessä huoneessa, jossa Stenvall lepäsi arkussaan. Sitäpaitsi toivoimme viimeiseen saakka saada taiteellisesti piirretyn kuvan hänestä elävänä. Etevämmistä taiteilijoista olivat ainoastaan harvat kotona tähän vuodenaikaan, eivätkä nämä uskalta-
neet ryhtyä tähän arveluttavaan kokeeseen! Kiinnitimme kuitenkin toivomme 18-vuotiaaseen Albert Edelfeltiin, jonka älykkääseen käsitykseen, hyvään sydämeen ja varmaan käteen me enimmin luotimme. Minä esitin hänelle kirjeellisesti anomuksemme ystävyys-
den työstä mainitussa tarkoituksessa. Ystävällisessä, samoin kirjeellisessä vastauksessaan selitti hän avonaisesti ja rehellisesti olevansa vakuutettu ettei hän, joka ei koskaan ollut nähnyt Kiveä elämässä, mitenkään voisi selviytyä tässä arkaluontoisessa tapauksessa, kolme vuorokautta kuoleman jälkeen."

"Me emme kumminkaan menettäneet kaikkea toivoa. Olihan piirissämme ent. Suomen taideyhdistyksen oppilas, nykyään esittelijäsihteeri E.A. Forssell, joka oli oppinut käyttämään sekä piirustinta että pensseliä ja joka sitäpaitsi jo vanhastaan oli läheinen tuttu Stenvallin kanssa. Hän olisi luonnollisesti hautajaisissa läsnä, jolloin hän olisi tilaisuudessa ennen kannen kiinnittämistä tekemään ainakin luonnoksen runoilijan kasvojen piirteistä."

"Hautajaiset olivat määrätty toimitettavaksi lauantaina tammikuun 4 päivänä Tuusulan kirkkomaalla. Helsingistä Keravan asemalle lähtevään hautajaissaattoon kuului 18 henkilöä, mutta ainoastaan 17 saapui perille; korvaamattomin kaikista, meidän piirtäjämme oli myöhästynyt junasta meidän kaikkien mitä suurimmaksi suruksi."

“Aleksis Kiven älykkäät, suruiset kasvojen piirteet tulisivat siis jäämään tuntemattomiksi vastaisille sukupolville — tämä varma tieto painoi raskaana mieltämme ...”

“Ei, ainakin varjokuva täytyi meidän ottaa, vaikkei kukaan meistä ollut varjopiirtäjä. Huone tehtiin ihka pimeäksi, mutta se valaistus, joka saatiin aikaan, oli peräti heikko ja väreilevä. Kokeemme onnistuivat huonosti, mutta me toivoimme että piirtäjämme voisi korjata ne Helsingissä.”

“Sillä välin olivat muknamme olevat naiset hellin käsin tuvassa koristaneet arkun kannen laakereilla, syppesseillä ja murattiköynnöksillä, joita olivat ottaneet mukaansa, ja kansi kannettiin nyt ruumishuoneeseen kiinnitettäväksi arkkuun, sillä hautakellojen soitto alkoi kaukaa kuulua.”

“Samassa saapui reki huimaa vauhtia rapusten eteen, tuoden tullessaan kaivatun piirtäjämme, joka junalta myöhästyttyään oli samalla hetkellä lähtenyt maantietä myöten Tuusulaan ja nyt saapui perille puustavillisesti viime minuutissa.”

“Silmänräpäyksessä ryhtyi hän piirustukseen käsiksi ja kesti sitä runsaasti puoli tuntia hautajaiskellojen edelleen soidessa. Mitä välitimme nyt siitä, että ihmiset hautausmaalla odottivat meitä, että kellonsoitto kiirehti meitä. Saimmehan kuvan Kivestä, siinä pääasia.”

“Lopulta lakkasivat kellot soimasta. Kuva oli myöskin valmis ja hyvin osattu. Tämä kynäpiirros oli sitten aiheena siihen Aleksis Kiven muotokuvaan elävänä, jonka sama piirtäjä, tuntien niin hyvin vainajan kasvojen ilmeet, myöhemmin suoritti.”

Tästä Forssellin luonnoksesta tehty puupiirros painettiin heti seuraavana keväänä Suomen Kuvalehdessä. Forssell itse piirsi muistikuvan mukaan uuden luonnoksen 1890-luvun lopulla, kun originaalipiirustus oli joutunut kateisiin. Albert Edelfeltiä, jota oli pyydetty piirtämään kuollut runoilija, näkyy joko painaneen huono omatunto tai sitten hänet on saatu kuitenkin suostuteltua piirtämiseen, koskapa hänkin piirsi lyijykynällä pari piirustusta Forssellin esikuvan pohjalta (16). Ja samalla tavalla kaikki myöhemmätkin Aleksis Kiven kuvat perustuvat “parhaan ystävän” E.A. Forssellin nopeasti kuolleesta runoilijasta kirkonkellojen soidessa piirtämään kuvaan.

Viitteet:

1. (Emil Nervander:) Aleksis Kiven hautajaiset. — Nuori Suomi 11(1901) s. 160.
2. (Juhana Stenvall:) Muistelmia Aleksis Kiwen elämästä. — Uusi Suometar 10.7. 1902.
3. Eliel Aspelin-Haapkyllä: Muoto- ja muistikuvia. 2. Hki 1912. s. 70.
4. (Viljo Tarkiainen:) Maisteri Wihtori Lounasmaa (Löfgren). Aleksis Kiven muisto. Hki 1919. s. 62-64.
5. (Viljo Tarkiainen:) Valtioneuvos Thiodolf Rein. — Aleksis Kiven muisto. Hki 1919. s. 61-62.
6. E.A. Saarimaa: Frithiof Ferdinand Holmström. — Aleksis Kiven muisto. Hki 1919. s. 85-87.
7. N.P. Virtanen: C.G. Swanista ja eräistä hänen kirjemuistelmistaan. — Kultamummi. Hki 1951. s. 199-202.
8. V. Tarkiainen: Aleksis Kivi. Elämä ja teokset. 5. p. Porvoo 1950. s. 78-79.
9. Eliel Aspelin-Haapkyllä mt. s. 80.
10. Tarkiainen: Aleksis Kivi s. 81.
11. Juhana Stenvall mt.
12. Suurikokoinen Aleksis Kivi. — Helsingin Sanomat 15.9.1984.
13. Pentti Korpilinna: Missä on Kiven kuva? — Helsingin Sanomat 23.9.1984.
14. Aarre M. Peltonen: Mäntsälän neito ja Aleksis Kivi. — Helsingin Sanomat 10. 10.1963.
15. Emil Nervander mt. s. 164-167.
16. Aleksis Kiven kuvista ks. Aarne Anttila: Ensimmäisistä Aleksis Kiven kuvista. — Aleksis Kiven satavuotismuisto. 10.X. 1934. Hki 1934. s. 232-250.

Puheenvuoro 9.10.1984 Aleksis Kiven syntymän 150-vuotispäivän aattona Kriittisen korkeakoulun järjestämässä Kivi-illassa.

Heikki Kukkonen:

Kohti yhtä kaavamuotoa

Jo syntyessään vanhentunut uudistusko?

Käynnissä oleva rakennuslain uudistaminen ei tarkemmin katsoen olekaan lain kokonaisuudistus, vaan nykyisen järjestelmän eräänlainen vahvistus. Siirrytäänhän siinä mm. nykyisestä kolmiportaisesta kaavajärjestelmästä neliportaiseen. Samoin lujitetaan kaavajärjestelmän yläpäästä vahvistusvelvoitteilla ja antamalla yleispiirteisille kaavoille entistä enemmän detaljitason sisältöä. Myös järjestelmän sisäistä riippuvuutta, ylemmänasteisten kaavojen noudattamispakkoa on lisätty.

Tällainen järjestelmä olisi ehkä ollut paikallaan ja maallamme onneksi, jos se olisi toteutettu ennen kaupungistumismurroksen alkua, neljännesvuosisata sitten. Uudistuksen painopiste on ohitettujen ongelmien ratkaisemisessa. Tämän ajan haasteet ovat kuitenkin toiset ja painotustenkin tulisi olla niiden mukaisia.

Mitä tarvitaan

On syytä muistaa, että kaavat toteutuvat vain rakentamisen (tai rakentamatta jättämisen) kautta, eivät millään muulla tavalla. Ne ovat siis perimmältään rakentamisen ohjeita. Siksi kaavajärjestelmän onnistuneisuuttakin on lo-

pulta arvioitava rakentamisen ohjauksen näkökulmasta.

Uudistuksen tulee vastata näkyvissä olevia tarpeita. Siksi uudistuksen taustaksi on asetettava kysymyksiä:

Mitä lähivuosina rakennetaan ja millaista yhteiskunnan ohjausta tämä rakentaminen kaipaa?

Missä siis tarvitaan suunnittelua ja missä taas ei?

On helppo vastata, ettei ainakaan suuria, koko valtakuntaa koskevia rakennemuutoksia ole näköpiirissä. Erityistä valtakunnan-kaavaa ei sentähden tarvita.

Myös seudullisella tasolla on suurten, uusien kehityssuuntien äkillinen esiintulo varsin epätodennäköistä. Sitäpaitsi seutukaavat on jo pääosin suunniteltu valmiiksi ja ne kaipaavatkin uudiskaavoituksen ajan tasalla pitoa. Nimenomaisen uudiskaavoituksen tarve on näin ollen seudunkin tasolla vähäinen.

Taajamien nopea kasvu on eräitä melko vähäisiä poikkeuksia lukuunottamatta ohitettu. Uusia lähiöitä tai vastaavaa alueellista kaupunkien ja muiden taajamien kasvattamista ei enää tarvita eikä ehkä halutakaan. Siksi ei ole mainittavaa tarvetta kaupunkien uusien kehityssuuntien kaupunkirakenteelliseen suunnitteluun, tarvittavat yleiskaavat ovat enimmäkseen olemassa ja useimmat vain tavanomaisen ajan tasalla pidon tarpeessa.

Rakentamisen painopiste on kiistämättä

täydennysrakentamisessa. Se tapahtuu melko pieninä hankkeina ja sijoittuu jo olemassa-olevien ympäristöjen osaksi. Myös korjausrakentaminen on nopeasti lisääntymässä. Koska se tapahtuu olemassaolevissa rakennuksissa, ei se edellytä kovin paljoa kaavoittamista, ei ainakaan yleispiirteistä.

Niinpä välittömät rakennushankkeiden ongelmat ovat ne, joilla ympäristömme lähivuosina muokataan ja joihin tulisi keskittää valtaosa siitä suunnittelupanoksesta, johon suomalaisella yhteiskunnalla yleensäkin on varaa.

Detaljitasa vahvistettava

Jos kaavajärjestelmää halutaan yksinkertaistaa ja byrokratiaa vähentää, olisi sen ja edellään otun valossa johdonmukaista pyrkiä vähitellen vain yhteen vahvistettuun kaavaan. Sen oikea asema olisi detaljitasolla. Samanlaisesti olisi rakennuslupainstituutiota vahvistettava.

Toisin sanoen rakennushankkeen lopulliset määrittelyt olisi vietävä nykyistä enemmän lähelle rakennushanketta itseään, koska siihen nyt on hyvät mahdollisuudet. Käytännössä tämä tarkoittaisi mm. lopullisen rakennusoikeuden määrittelyä vasta rakennuslupaan yhteydessä.

Kun rakennus useimmiten tehdään osaksi jo rakennettua tai muuta kulttuuriympäristöä, on sen ympäristöön sovittaminen ja ympäristöönsä sopivuuden harkinta lopputuloksen kannalta tärkein yhteiskunnan suunnittelutehtävä. Siihen tarvitaan lisää ammattitaitoista suunnitteluvoimaa, jonka tarkoituksenmukaisin muoto ei suinkaan ole perinteinen kaavoitus, vaan lupamenettelyä edeltävä ohjaus.

Tämä edellyttää rakentajien säännönmukaista ennakkoneuvottelua rakennusvalvonta- ja lähiympäristönsuunnitteluviranomaisten kanssa. Luovan yhteistyön tulisi ulottua myös osaan suunnitteluvaihetta.

Samoin olisi perusteltua vaatia lupamenettelyn yhteyteen hankkeen havainnollista esittämistä rakennuslautakunnalle joko oikeamittaisena suoraan rakennuspaikalle tai pienoismalli- ja videotekniikan avulla. Nämä toimenpiteet soisivat myös tulevan rakennuksen naapureille todellisen mahdollisuuden arvioida aiottua hanketta.

Ympäristösuunnitelmia tarvitaan

Edelläänottu ei suinkaan tarkoita yleispiirteisestä suunnittelusta luopumista, päinvastoin. Sille tulisi vain antaa ajan vaatimuksia vastaava uusi muoto ja sisältö. Lyhyesti sanottuna taajamien suunnittelu kaipaa yleiskaavojen sijaan ympäristösuunnitelmia. 1960-luvulta periytyvät, kaupunkimalleilla operoivat rasterikaavat pitäisi korvata rakennetun ympäristön kieltä puhuvilla ympäristösuunnitelmissa. Niillä ymmärretään suurimittakaavaisia havaintoesityksiä suunniteltavasta ympäristöstä. Ympäristösuunnitelmassa esitetään tavoiteltavan ympäristön aineellinen hahmo, sananmukaisesti miljö, taloina, puina, pensaina ja muina ympäristön aineellisina osasina, siis sellaisena kuin sen yleisilmeeltään halutaan näyttävän. Tämä on nykyajan "yleiskaavoitusta". Se edellyttää taustakseen hyvää kuvausta suunniteltavan alueen asumis- ja ympäristökulttuurista, siitä kehyksestä, johon aiotut uudet rakennukset sijoitetaan.

Ympäristösuunnitelma on juridiselta luonteeltaan kunnallisvaltuuston hyväksymä ympäristöohjelma, ohje rakentamiselle ja kaavoitukselle. Sitä voidaan palasittain muuttaa näkyvissä olevan rakentamisen tahdissa vahvistetuiksi detaljikaavoiksi tai muuttaa olemassaoleva kaavakanta tarpeen mukaan ympäristösuunnitelman mukaiseksi.

Ympäristösuunnitelman tulisi sisältää rakennustavan ja rakennusvolyymien yleispiirteisiä määrittelyjä. Siten se maaseutumaisissa tai muuten harvaan rakennetuissa ympäristöissä sellaisenaan olisi myös rakentamiskaava, rakennuslupien myöntämisen eräs peruste.

Näin kaavan vahvistaminen, joka toimenpiteenä ei välttämättä enää merkitsisi suurtaakaan sisällöllistä muutosta ympäristösuunnitelmaan, olisi lähinnä yhteiskunnan mahdollisuus arvioida aiotun rakentamisen yleistä tarkoituksenmukaisuutta ja soveltuvuutta yhteiseen etuun.

Resurssit ohjaukseen

Ympäristöministeriön rakennuslakiehdotuksen mukainen kaava-aparaatin yläpään vahvistaminen tulee niellemään suuria suunnitteluresursseja, jotka kuitenkin ovat ajankohtaisten ympäristöongelmien kannalta jokseenkin hukkaan heitettyjä.

Nämä samat resurssit, joiden olemassa-oloon ja käyttöön saatavuuteen siis uskotaan, olisi jokapäiväisen asuin- ja työympäristön kannalta suunnattava lähelle rakennushanketta, sen ohjaukseen ja neuvontaan.

Enenevä määrä asunnoista on omakoti- ja muita pientaloja, joiden suunnitteluvaiheessa tuleva asuja on jo mukana ja yhä useammin myös itsenäisenä päättäjänä. Hänelle ympäristösuunnitelman pohjalta annettu opastus tuottaa kaavoja paremman hyödyn sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta. Ohjaus on suunnittelijan työtehtävänä monessa suhteessa tavanomaisesta roolista poikkeava. Siksi siihen suuntautuville henkilöille tulee asettaa erityisvaatimuksia ja heille tulee antaa tähän myös tarkoituksenmukainen koulutus.

Millainen ongelma ovat loma-asunnot?

Suunnittelijoiden on jo kauan ollut tapana puhua "kesämökkivillityksestä" eräänä ympäristömme pahana uhkaajana ja epätas-arvoa tuottavana harvojen harrastukse-na.

Jos myös loma-asuntoina toimivat entiset maatilarakennukset otetaan lukuun, voidaan arvioida, että noin puolet kaupunkilaisista on jo lomamökkiasumisen piirissä ja vielä isolla joukolla on siihen suuri halu. Olisiko heidät jätettävä osattomiksi?

Rantarakentamisen jyrkkä rajoittaminen merkitsisi mökkitonttien hinnan jyrkkää nousua ja oman mökin mahdollisuuden lopullista luisumista vähempivaraisten ulottu-vilta.

Mökkilomailun suosituin vaihtoehto on valuuttaa kuluttava etelänmatkailu. On muistettava, että loma-asuminen on suhteellisen vähin resursein tapahtuvaa ja myös ekologisessa mielessä taajamien jätevesikuormia pienentävää, kunhan vain mökkien jätehuolto pidetään komposti- ja imeytyslinjalla.

Siksi olisikin vakavasti pohdittava omien mökkien suosimista loma-asumisen eräänä tärkeänä vaihtoehtona. Ei selvítettävä rantamökkitaajamien parantamismahdollisuuksia niiden karsastamisen sijaan.

Rantarakentaminen kaipaa onnistuakseen ennen kaikkea ohjausta, ei niinkään kaavoja tai muita jäykkiä normeja. Sen on käytännön suunnittelutyö selvästi osoittanut. Rannoille rakennettaessa on tietysti turvattava yhteiset ja erityisesti rantaa omistamattomien edut.

Käytännössä se edellyttää ennen muuta kuntien maanhankintaa tähän tarkoitukseen. Pelkästään jokamiehenoikeuteen perustuva yleinen uimaranta tai venesatama tuntuisi riittämättömältä. Ympäristösuunnitelma olisi tarpeen tiiviisti rakennetuille tai rakennettaville alueille. Varsinaisissa lomataajamissa tarvittaisiin tietysti myös detaljikaavoitus, ainakin jos yhteiskunta osallistuu tie- ja kunnallistekniikkainvestointeihin.

Rakennusmaan hinta

Oikeus oman asunnon rakentamiseen lienee aika syvällä kansalaisten oikeustajussa. Kun tämän oikeuden käyttöön ei kaikilla halukkailla ole mahdollisuuksia, tulisi yhteiskunnan tässä auttaa. Ellei sillä ole varaa lahjoittaa tai vuokrata kansalaisille rakennuspaikkoja, tulisi niiden saatavuutta muutoin yhteiskunnan toimesta helpottaa.

Kysynnän ja tarjonnan laki säätelee myös rakennusmaan hintaa. Sitä on turha kieltää. Jos rakennustonttien saatavuutta helpotetaan, hinnat laskevat. Tästä syystä omakotitontin saa monessa kirkonkylässä joutomaan hinnalla.

Erityisesti omakotirakentamista tulisi helpottaa kaikkialla siellä, missä siihen ei ole erityistä estettä. Varsinkin sellainen rakentaminen, joka ei kaipaa yhteiskunnan teknisiä järjestelmiä, ansaitsisi nopeimman helpottamisen.

Edellä kuvailtu rakennuslupapainotteinen järjestelmä antaisi mahdollisuuden sijoittaa maan arvonnousun verotus tilanteeseen, jossa rakennushanke rahoituksineen on lähellä eli vahvistettuun detaljikaavaan tai myönnettyyn rakennuslupaan.

Valtakunnalliset tarpeet

On epäilemättä olemassa joukko valtakunnallisia tai muuten yhteisiä tarpeita ja etuja, jotka vaikuttavat rakentamiseen lähinnä sitä rajoittamalla.

Niiden määrittely ja alueellinen kohdentaminen olisi tarkoituksenmukaista tehdä, kuten nykyäänkin, kukin oman erityislainsäädäntönsä turvin. Tällaisia kysymyksiä ovat luonnon- ja rakennussuojelu, valtakunnallinen energiantuotanto ja -siirtely, liikenne- ja vesistöjärjestelyt jne. Niitä ei ole aihetta sekoittaa varsinaiseen kaavoitukseen, vaikka

nekin kaipaavat omat kanavansa kansalaismielipiteen esilletuloon suunnitteluvaiheessa. Tällaiset aluevaraukset olisi aihetta koota asiakirjaksi, joka on julkisesti saatavana ja ajan tasalla kaikkien kansalaisten arvioitavana. Kyseessä ei niinkään olisi valtakunnan-kaava, vaan koottu esitys eräistä yhteisistä eduista johtuvista rakentamisen rajoituksista.

Yksi kaava riittää

Edelläsanotun ytimenä on ajatus yksinkertaistaa kaavajärjestelmäämme karsimalla siitä vähitellen pois epäajanmukaiset ja tarpeettomiksi käyneet osat. Ne tulisi korvata nykyajan vaatimusten mukaisella ja ympäristön kannalta tarkoituksenmukaisella suunnittelulla. Sen tulisi jo muotonsa puolesta olla kansalaisten osallistumista suosivaa ja sisällöltään ymmärrettävää suunniteltavan asuinalueen tuleville asukkaille, olivatpa he sitten omistus- tai vuokra-asujia tai vaikkapa asuin-yhteisön jäseniä.

Esko Ala-Ketola:

Valtion määräysvalta kasvaa — kunnan vähenee

Ehdotetun kaavajärjestelmän mukaan valtion määräysvalta kasvaa ja kunnan vähenee eli tapahtuu päinvastoin kuin ehdotuksen perusteluissa mainitaan. Kaavajärjestelmä on tehty hyvin sitovaksi ja ylhäältä ohjatuksi. Kun jokin asia on valtakunnallisessa alueidenkäytön suunnittelussa (VAS) päätetty, niin se on sellaisenaan otettava huomioon seutukaavassa, yleiskaavassa ja viimein myös asemakaavassa, jos asemakaava ko. alueelle tehdään. Kun ympäristöministeriö on varmistanut täydellisen mahdollisuuden vaikuttaa VAS:n, seutusuunnitelman ja yleiskaavan sisältöön, ei kunnalle jää muuta päätäntävaltaa kuin kirjata valtiovallan sanelemat päätökset ja tehdä sen pohjalta omat asemakaavansa.

Lakiehdotuksen 19 §:n nimenomaisen sanamuodon mukaan seutusuunnitelman tulee sisältää seudun kannalta tarpeelliset suuntaviivat pykälän 10 eri kohdissa mainituista asioista. Seutusuunnitelma on lain mukainen vain, jos se sisältää tarpeelliset suuntaviivat. Ympäristöministeriö harkitsee tämän seikan seutusuunnitelmaa tarkastaessaan. Jos ministeriö katsoo, että esitetty suuntaviiva ei ole seudun kannalta tarpeellinen, ministeriö antaa huomautuksessaan uuden suuntaviivan. Tästä ministeriön päätöksestä ei saa valittaa, joten virheellistäkään tulkintaa ei voi saattaa puolueettoman tuomioistuimen tutkittavaksi. Ministeriön valta muuttaa seutusuunnitelmaa on näin ollen periaatteessa rajaton. Lakiehdotuksen perusteluilla ei pykälissä olevia tekstejä voida muuttaa.

Seutusuunnitelma huomautuksineen sitoisi alemman asteista kaavoitusta. Yleiskaavoituspakko huolehtisi siitä, että ympäristömi-

nisteriön haluamat maankäyttöratkaisut olisi toteutettava. Yleiskaavan vahvistaisi valtion viranomainen, joten mitään mahdollisuutta laatia yleiskaavaa ympäristöministeriön tahdon vastaisesti ei olisi. Vieläpä asemakaavakin voitaisiin valtion viranomaisen vaatimuksesta saattaa vahvistettavaksi. Kunnat tulevat ympäristöministeriön talutusnuoraan ja saavat alistamatta tehdä vain ministeriön sallimia päätöksiä. Suurin osa merkittävistä maankäyttöpoliittisista asioista on jo päätetty ennen asemakaavoitusta ympäristöministeriön valvovan silmän alla. Valtion kaavoitusvallan kasvaessa yhä suurempi valta näyttäisi keskittyvän yhä harvempiin käsiin ja päätäntävalta maan käyttämisestä näyttäisi siirtyvän yhä kauemmaksi tavallisesta ihmisestä ja maaseudusta.

Maaseudun kehittämisen edellytykset

Maaseudun väestön voimakas väheneminen 1960- ja 1970-luvuilla on aiheuttanut sen, että palvelujen saanti on maaseudulla huomattavasti heikentynyt. Jotta maaseudun palvelut, esimerkiksi posti, kauppa ja koulu säilyisivät, tarvitaan maalle asumaan muitakin ihmisiä kuin vain maanviljelijöitä: maaseutu tarvitsee tukiasutusta. Viime vuosina on ollut selvästi havaittavissa muuttoliikettä kaupungeista maaseudulle ja ulkomailta Suomeen. Maaseudun myönteinen kehitys on paljolti perustunut yritteliäisyyteen ja kansalaisten parempaan mahdollisuuteen toimia vapaasti ilman ahtaita byrokraattisia rajoituksia. Tässä suhteessa laki poistaa myönteisen kehityksen edellytykset. Maaseutua tullaan kohtelemaan

kankean byrokraattisesti ja mitä vähäisimpiinkin toimenpiteisiin vaaditaan viranomaisen lupa.

Perusrakennusoikeus poistetaan

Nykyisen rakennuslain johtava periaate on, että maanomistukseen liittyy perusrakennusoikeus eli oikeus rakentaa omalle maalleen. Ehdotuksessa tämä oikeus poistettaisiin. Perusrakennusoikeuden poistaminen merkitsee sitä, että asuin-, yritys- ja teollisuuspaikat valitsee esim. kaavoittaja ja vasta kaavoittajan valitsemista paikoista voi kansalainen tai yrittäjä suorittaa valintansa. Nykyisin ovat kansalaiset voineet melko vapaasti valita asuin-, yritys- tai teollisuustoimipaikkansa. Näyttääkin selvältä, että valinnanvapaus tällaisen muutoksen johdosta vaikeutuu. Perusrakennusoikeuden poistaminen merkitsee maanomistajan oikeusturvan vähentymistä. Rakennusoikeudesta päättäminen tulee osaksi poliittista peliä ja rakentaa saa se, jolla on parhaat suhteet päättäjiin.

Maatalouteen tai kalastukseen liittyvää perusrakennusoikeutta ei lakiehdotus turvaa, koska tämä oikeus voidaan yleiskaavassa erityisestä syystä poistaa. Erityistä syytä ei ole tulkittu lainsäädännössämme aikaisemmin kovinkaan ahtaasti. Lakiehdotuksen säännöksen sanamuoto ei näin ollen nimeksikään estä maatalousrakentamisen rajoittamista. Eri asia tietysti on, missä määrin kunnilla rajoituksiin on halua. Maanviljelijän säännös kuitenkin asettaa täysin kaavoitusviranomaisen, viime kädessä ympäristöministeriön, armoille.

Perinteinen loma-asuntojen rakentaminen on tapahtunut rantarakentamisena perusrakennusoikeuden puitteissa. Lakiehdotuksen mukaan juuri tällainen rakentaminen estetään. Lakiehdotuksen mukainen suunnitelmallisuus näyttää merkitsevän sitä, että vapaiden rantojen varaamiseksi lomamökit ahdetaan yhteen ja tällä tavoin luodaan kesämökkislummeja.

Nimelliset korvaukset

Lakiehdotuksen mukaan lunastus- tai korvausvelvollisuus tulisi kysymykseen ainoastaan siinä tapauksessa, että maankäyttö entiseen tarkoitukseensa kaavan johdosta estyy

tai huomattavasti vaikeutuu. Vaikka alueen joitakin käyttömuotoja kielletäisiin (esimerkiksi rakentaminen, maa-ainesten otto jne.), korvausvelvollisuutta ei synny, jos aluetta voidaan käyttää senhetkiseen käyttötarkoitukseen. Nykyisen lainsäädännön mukaan ratkaisevaa on, voiko maanomistaja käyttää aluettaan kohtuullista hyötyä tuottavalla tavalla.

Maanomistajan oikeusturva heikkenee

Ympäristöministeriön esitysehdotus rajoittaisi voimakkaasti valitusoikeutta. Samalla asianosaisten kuuleminen hämärtyisi, kun siitä määrättäisiin lain sijasta asetuksella.

Seutusuunnitelmasta ja valtakunnallisista alueidenkäytön suunnitelmista ei saisi valittaa lainkaan. Kun näillä suunnitelmilla ratkaisevasti voidaan lyödä lukkoon yleiskaavan ja asemakaavan sisältö, merkitsee ehdotus maanomistajan oikeusturvan olennaista poistamista.

Maaseudun kehitys vaikeutuu

Haja-asutusalueita, jotka lähinnä ovat maa- ja metsätalouskäytössä olevia luonnonvarojen tuottoalueita, ei tulisi saattaa nykyistä laajemmin säätelyn piiriin. Perustuotannon ja sitä palvelevien elinkeinojen vaatimien rakennustoimintojen lisäksi on myös muun nykyisenkaltaisen rakentamisen oltava mainituilla alueilla sallittua. Perusrakentamiskohtien poistaminen kohtaisi samanlaisena ja yhtä ankarana koko maata ja sen jokaista kuntaa, vaikka ongelmat, joiden poistamiseksi uusi lainsäädäntö on tarkoitettu, koskevat sangen rajoitettua aluetta. Maa- ja metsätaloudelle ei yleensääkään pitäisi asettaa uusia rajoituksia, jotka vaikeuttavat sen harjoittamista.

Maa- ja metsätalous ovat maaseudun elinkeinorakenteen ja väestön perusta. Sen säilyminen elinvoimaisena riippuu monilla alueilla lisääntyvässä määrin muusta elinkeinotoiminnasta ja väestöstä. Lakiehdotus muodostaa vakavan uhan maaseudun kehitykselle ja erityisesti maatalouden harjoittamiselle.

Olavi Syrjänen:

Rakennuslain uudistaminen

Useimmat niin yksityiset kuin julkisetkin toiminnot tarvitsevat toteutuakseen maata. Maa on Suomessakin niukka vara. Tämä tulee esille varsinkin siellä, missä rakennetaan, eletään ja toimitaan tehokkaasti ja voimakkaasti. Se tulee esille myös siellä, missä maan käyttöä ei voida siirtää paikasta toiseen. Tällaisia ovat kaupunkien keskustat ja lähialueet sekä rannat, niemet tai kannakset tai muuten rajatut alueet. Suurin osa maamme pinta-alasta, ehkä yli 90 % on metsää ja korpea, johon suunnittelu- tai rakentamispaineita ei ole tähän saakka esiintynyt eikä tule vuosituhansiin kohdistumaan. Rakennuslain uudistamisessa on kysymys juuri maan käyttöön kohdistuvien ongelmien ratkaisemismekanismin kehittämisestä. Siis pyritään ratkaisemaan tilanteita, joissa esiintyy ongelmia. Siten valtaosaltaan on kysymys kaupungeista ja muista taajamista. Suunnittelua tarvitaan myös kaupunkien lievealueilla ja mainitsemillani ranta-alueilla.

Rakennuslain uudistamisen vastustamisessa on koko ongelma käännetty nurin päin. Väitetään, että koska maaseudulla ei paljon rakenneta, koko maassa ei tarvita suunnittelua. Asia ei ole tietysti toisinpäinkään. Kun taajamissa tarvitaan yksityiskohtaista suunnittelua, koko maassa tarvitaan sellaista suunnittelua. Rakennuslain uudistamisen perusajatuksena onkin se, että suunnitteluvaatimus asetetaan suunnittelutarpeen mukaan. Varsinaisesti laissa määrättyä suunnittelujärjestelmää tarvitaan taajamien suunnittelussa. Mutta maaseutuakaan ei voida jättää kokonaan ilman säännöksiä. Näinhän ei ole tänäkään päivänä. Maaseudun osalta ohjaus- ja rakentamistapaa koskevat viitteet ovat tietys-

ti sangen vähäisiä ja lieviä. Suunnittelun tarpeellisuutta ja merkitystä korostaa se, että rakentaminen on hyvin pitkäjänteistä ja pitkäaikaisesti vaikuttavaa toimintaa. Rakentamalla aikaansaadut ympäristönmuutokset ovat usein pysyviä tai ainakin hyvin pitkäaikaisia, vuosikymmeniä tai vuosisatojakin kestäviä.

Suomessa suunnitellaan vähän ja suunnitteluun on muutenkin pantu liian vähän henkistä panosta. Kovan rakentamispaineen aikana suuri osa uudesta rakentamisesta tapahtui ilman, että olisi käytetty rakennuslain edellyttämää kaavoitusta. Tuloksia on voimakkaasti arvosteltu. Asuntoalueen rakentamiskustannuksista vain 0,5 % käytetään suunnitteluun. Vuosituotannossa voitaisiin säästää paremmalla suunnittelulla 7 000 asukkaalle uudet asunnot. Tämä koskee sekä kunnallisteknisiä että muita teknisiä ratkaisuja ja ympäristön laatuksymyksiä.

Suunnittelu ei ole itsetarkoitus. Suunnittelu ja kaavat ovat vain päättäjien tavoitteiden toteutuksia. Jos tavoitteet ovat huonoja, lopputuloskin on huono. Hyvä kaavakaan ei ehdottomasti takaa hyvää lopputulosta, mutta sillä karsitaan erittäin paljon karkeita ja lopputulokseen negatiivisesti vaikuttavia virheitä pois. Kaavalla luodaan turvallisuutta, oikeudenmukaisuutta ja hyvinvointia niillekin, jotka eivät juuri silloin rakenna ja sellaisille, joilta puuttuu taloudellista ja poliittista valtaa ajaa tahtonsa läpi. Sillä taataan yhteiskunnan investointien ja toimenpiteiden järjestyseräisyys. Luopumalla suunnittelusta joudumme resurssien tuhlaamiseen ilman oikeudenmukaisuutta, ilman paikallisten edellytysten huomioon ottamista ja sitä taloudellisuut-

ta, joka verovarojen käytöltä on vaadittava. Jos ei suunnitella, syntyy enemmän ristiriitoja, kun ei tiedetä mitä kunnassa tapahtuu. Tällöin voidaan joutua myöskin pelättyihin pakkolunastuksiin tarpeettomasti. Jos suunnittelu on tehty ajoissa, maan hankkiminen on turvattua, kun tiedetään, mihin saa rakentaa. Rakennuslain uudistuksella pyritään siihen, että aikaansaataisiin nykyistä parempia asuin-, työ-, tuotanto- ja vapaa-ajan ympäristöjä. Tähän voidaan päästä hyvällä, riittävän ajoissa tapahtuvalla suunnittelulla, jossa vältetään ja ratkaistaan eri intressien ristiriitoja. Tämä ei voi tapahtua ottamalla huomioon vain pelkästään esim. maanomistajan toiveet vaan ratkaisemalla ja yhteensovittamalla oikeudenmukaisesti ja tasapuolisesti erilaiset maankäyttöön kohdistuvat tarpeet.

Kun rakennuslaki kokonaisuudessaan kirjoitetaan uudelleen, rakentamisen byrokratiaa voidaan suuressa määrin yksinkertaistaa ja riisua.

Parempaan ympäristöön päästään, kun hallinnon eri portaat keskittyvät niille olennaiseen maankäytön suunnittelussa. Valtakunnan tasolla huolehditaan valtakunnallisesti merkittävistä maankäytön tavoitteista, läänissä seudullisesti merkittävistä aluetarpeista ja kunnassa paikallisista suunnittelutarpeista. Valtion tulee luopua nykyisestä yksityiskohtiin menevästä alistus- ja lupamenetelystä ja keskittyä kunnan yleisten maankäyttötavoitteiden valvontaan sekä huolehtimaan siitä, että valtakunnalliset ja seudulliset sekä valtion tavoitteet on kunnan suunnittelussa otettu huomioon. Ympäristöministeriön lakiehdotuksen kulmakivi on se, että kunnat voivat tulevaisuudessa itse paikallisten ominaispiirteiden mukaan suunnitella alueensa. Vastuu lähiympäristöjen kehittämisestä siirtyy ehdotuksen mukaan kunnille.

Maataloustuottajain keskusliiton ja sen tukijoiden kampanja rakennuslain uudistamisesta vastaan on yllättänyt, täytyy myöntää. Kriittisessä korkeakoulussa sallittaneen myös kriittinen kommentti. Kampanjassa paljastuvat maanomistajien perimmäiset vallan- ja rahanhaluiset pyrkimykset, joita on pitkään pidetty kauniin kuorrutuksen alla. Joudumme ilmeisesti yhteiskunnassamme vakavien, jyrkästi toisistaan poikkeavien pyrkimysten ristiriitaan. Viime vuosikymmeninä ja korostetusti viime vuosina on puhuttu kunnallisesta demokratiasta, asukkaiden osallistumisen lisäämisen tarpeellisuudesta, vallan delegoimisesta alaspäin, luonnon- ja ympäristönsuo-

jelun tärkeydestä ja yhteiskunnan edun huomioon ottamisesta. Näihin tavoitteisiin on jo vanhastaan pyritty ei vain nykyisessä rakennuslaissa vaan sen edeltäjissä ja tulevassa lainsäädännössä. Kampanja näkee kaiken hallitsijana maanomistajan, jonka oikeuksia ollaan sortamassa. Mikä tahansa suunnittelu loukkaa maanomistajan pyhää omistusoikeutta. Patruuna-ajattelu ei ole enää pitkään aikaan ollut mahdollista maatalouden harjoittamisessa. Se tuskin on mahdollista muutentakaan maankäytössä. Maanomistaja-lehden pääkirjoituksessa helmikuussa 1984 kirjoitettiin, että rakennuslain uudistusehdotus pitää niin voimakkaasti tyrmätä, että se kertaheitolta saadaan nujerrettua. Sitä on viime kuukaudet kyllä tosissaan ja suurella rahalla yritetty tehdä.

Rakennuslain uudistusehdotuksen keskeinen ajatus on valtion valvonnan siirtäminen nykyistä yleispiirteisempään vaiheeseen. Tämä merkitsee käytännössä sitä, että valtion kontrolli siitä, miten kuntien maankäyttöä kehitetään olennaisesti lievenee. Valtio ei enää tutkisi ympäristöjen yksityiskohtia eikä kaavaratkaisujen yksityiskohtia. Sen sijaan yhdistämällä yleiskaavassa nykyinen kuntien rakennusjärjestys ja osayleiskaavat saataisiin syntymään yleispiirteisempi, toiminnallisia tulevaisuuden suuntaviivoja kuvaava suunnitelma, jonka valtio tarkastaisi. Yleiskaavan tekemistä on monin tavoin ja monilla perusteilla vastustettu. Kuitenkin kunnat itse ovat vapaaehtoisestikin pitäneet välttämättömänä ja tarpeellisena yleiskaavojen laatimista. Jokaisessa kunnassahan on nykyisin lain määräyksen mukaisesti voimassa rakennusjärjestys. Sen lisäksi 88 %:ssa maamme kuntia on laadittuna tai valmisteilla yleiskaavoja tai osayleiskaavoja. Siten kunnat itse ovat katsoleet ja pitävät yleiskaavallista suunnittelua tarpeellisena. Rakentamistamme on vaivannut se, että rakennushankkeet ovat liian usein perustuneet vain yksityiskohtaisiin suunnitelmiin ja niiden yhteen niveltäminen toisten suunnitelmien kanssa on puuttunut ja siten yhdyskuntamme ovat hajaantuneet ja eri toimintojen yhteen sovittaminen on jäänyt puutteelliseksi. Sen vuoksi juuri tässä vaiheessa, kun olemme hitaamman ja rauhallisemman kehityksen vaiheessa ja opettelemme asumaan näissä viime vuosikymmeninä rakennetuissa yhdyskunnissamme, yleispiirteinen koko kuntaa koskeva suunnittelu kasvaa merkitykseltään. Se on myös oikea taso maankäytön suunnitelmien harkitsemiseen.

Suurilla kaupunkiseuduilla olisi kyllä painavaa tarvetta yleiskaavallisen yhteistyön voimakkaaseenkin korostamiseen.

Rakennuslain uudistuksella pyritään lisäämään kaavoituksen julkisuutta, mahdollisuuksia vaikuttaa suunnitelmiin, kaavojen ennalta-arvattavuutta niin, että rakennusoi-keuksien kähmintä ja niihin liittyvät epäterveet ilmiöt eivät olisi mahdollisia.

Järviemme, jokiemme ja meriemme rannat ovat suomalaiselle hyvin arvokas oleskelu-, veneily- ja kalastuskohde. Se on sitä kaikille suomalaisille. Rantaviivaa Suomessa riittää rakennettavaksi, mutta suurin osa rannoista jää syrjäisen sijaintinsa vuoksi tulevaisuudessakin aina rakentamatta. Sellaisille rannoille ei minkäänlaisella kampanjalla saada syntymään tonttimaan arvoa. Ongelma ei olekaan näissä rannoissa vaan jälleen eteläisen Suomen, merenrannikon ja suurten taajamien lähistöllä. Rannat on suunnitteleमतomasti jo monin paikoin rakennettu täyteen, toisinaan jo useampaan riviin niin, että vastustusta ja suuria nimilistoja on liikkeellä rantojen varaamiseksi myös maaseudun pysyvien asukkaiden vesistön käyttöä varten, jokamiehenoikeudella yleensä rantaan pyrkiville ja kesämökkiläisten rauhan ja viihtyisyyden turvaamiseksi. Kaupunkiemme kaavoituksesta on olemassa vuosisatojen kokemukset. On selvää, että kaikkea maata ei voida osoittaa tonttimaaksi, vaan tarvitaan katuja, puistoja, julkisten rakennusten tontteja. Usein rakennusmaaksi käytettävissä oleva maa-alan osuus on 50-70 prosentin paikkeilla. Jo kauan on esitetty suosituksia hyvästä rantojen suunnittelusta. Riittävät vapaaksi jätetyt rantaosuudet turvaavat perinteisen jokamiehenoikeuden säilyttämisen ja käyttämisen. Tämä ei tyydytä maanomistajia. Vaatimusta rantojen suunnittelusta on jyrkästi vastustettu. Rannat halutaan ensin ehtivän oikeudella suunnitteleमतomasti täyttää. Kysymys ei ole vähäpätöinen. Maassamme rakennetaan vuosittain 8 000 - 9 000 kesämökkiä. Nykyisin kesähuiloita on noin 300 000. Ne muodostavat varsin monessa kunnassa selvästi suurimman rakennettavien rakennusten määrän. Nyt on aika tunnustaa, että rantojen rakentaminen on muuttunut yhteiskunnassamme merkittäväksi rakennustoiminnaaksi, jolla on keskeinen vaikutus vesistöjemme luontoon, kestokykyyn ja käyttöön. Tähän sopii vaatimus: Suomessa täytyy olla tilaa rakentaa pilaamatta luontoa. Voitaisiin myös sanoa: Suomessa täytyy olla

malttia suunnitella ihmiselle.

Sisäasiainministeriö ja myöhemmin ympäristöministeriö, jolle kaavoitus- ja rakennustehtävät on siirretty, on valmistellut eduskunnan 1969 antaman kehoituksen mukaisesti ehdotuksen rakennuslain uudistamiseksi. Valtioneuvosto on iltakoulussaan 4.4.1984 hallitusohjelman mukaisesti päättänyt asettaa ministeriryhmän käsittelemään rakennuslainsäädännön uudistamista ympäristöministeriön 16.3.1984 julkistaman ehdotuksen pohjalta. Ministeriryhmä jatkaa työtään. Ehdotus kehittyy. Ympäristöministeriö on saa-

nut arvokkaita kommentteja välitettäväksi ministeriryhmän käyttöön. Ministeriössäkin jatketaan lakiehdotuksen käytäntöön soveltamisen selvittämistä. Ympäristöministeriöllä on todella suuri huoli ympäristöjemme kehittymisestä. Ehdotus rakennuslainsäädännön uudistamiseksi on laadittu hyvän ympäristön takaamiseksi tulevaisuudessakin. Toivottavaa on, että käsitykset jossakin määrin taantuisivat ja saataisiin syntymään aikaan ehdotus, joka olisi saatavissa hallituksesta eduskuntaan ja siellä hyväksytyksi.

Heikki Kukkonen:

Kaavoja kansalle — vai kansalta?

Rakennuslain uudistusehdotuksen kritiikkiä

Yhteiskuntasuunnittelun seura ja 14 muuta suunnittelun ja rakentamisen alan intressiyhteisöä järjestivät yhdessä 11. lokakuuta kuluvana vuonna asiantuntijaseminaarin, jossa arvioitiin kriittisesti ympäristöministeriön ehdotusta uudeksi rakentamis- ja kaavoituslaiksi. Seminaari työskenteli kahdeksalle eri aihealalle suuntautuneina pienryhminä.

Seuraavassa on esitetty eräitä pääkohtia esiin tulleesta kritiikistä.

Kansalaisten osallistumista pohtineessa ryhmässä arvioitiin uudistuksen vahvistavan kaavajärjestelmämme yläpäästä ja sitä kautta itseasiassa heikentävän kansalaisten todellisia vaikutusmahdollisuuksia oman lähiympäristönsä asioissa. Lakiehdotuksen osallistumis-

kaavailuja pidettiin paremminkin kaavoituksesta tiedottamisena, ylhäältä alaspäin suuntautuvana tiedon virtana kuin varsinaisena osallistumisena, jossa tiedon kulkusuunnan tulisi olla päinvastaisen. Samantyyppisen epäedullisen vaikutuksen katsottiin sisältyvän lakiehdotuksen esittämään vaikutusmahdollisuuksien rajoittamiseen.

Osallistumismahdollisuuksien laajentamiseksi lakiin haluttiin nykyistä laajemmin määriteltävää kaava-asioiden asianosaisuuskäsitettä, jotta tehokas mielipiteen ilmaisuoikeus tulisi koskemaan entistä laajempaa kansalaisten piiriä. Samassa tarkoituksessa haluttiin myös rakennuslupa-entistä laajempaa valittamismahdollisuutta. Kansalaisten osallistumista edistämään esitettiin kaavoitusvastajajärjestelmän perustamista ulko-omaisten mallien mukaisena.

Ympäristön terveellisuuden ja sosiaalisen toimivuuden tarkastelukulmasta katsottiin, etteivät ylhäältä ohjautuva kaavajärjestelmä ja siihen liittyvä yleispiirteisen kaavoituksen korostaminen turvaa sosiaalisia tarpeita, koska ne vievät ympäristöasioiden ratkaisut luontaisen vaikuttamisen piirin ulkopuolelle. Kaavajärjestelmää uudistusehdotuksessakin leimaava yhdyskunnan toimintojen jyrkän erotelun periaate nähtiin seurauksiltaan sosiaalisesti ongelmalliseksi.

Rakentamisen ja luonnon välisiä suhteita pohtinut työryhmä katsoi lakiehdotuksen sisältävän liian vähän luonnon erityisvaatimusten huomioonottamista korostavia huomauksia. Erityisen puutteelliseksi katsottiin paikallista laatua olevien ympäristönsuojelunäkökohtien jääminen vaille huomiota.

Kiinteistökätkä näkökulmahan pitänyt ryhmä oli sitä mieltä, että maamme kiinteistöolot ovat maan eri osissa, lähinnä maalla ja kaupungistuneilla alueilla keskenään niin erilaiset, että rakennuslainkin tulisi olla kummallekin näille alueille erikseen kirjoitettu.

Maaseudun näkökulmasta katsoen rakennuslain muutosehdotuksen ei nähty ottavan maaseudun erityisominaisuuksia, erityisesti sen toiminnallisia vaatimuksia huomioon sen paremmin suunnittelun kuin rakentamisen kysymyksissä. Maaseudun kantoja korostaen esitettiin, hieman leikkimielisesti to-

sin, että maaseutukaavojen vahvistaminen annettaisiin kylätoimikuntien tehtäväksi.

Kaupunkikuvan kannalta katsottuna oltiin sitä mieltä, että rakennuslain yleisen hengen tulisi rakennettaessa tähdätä kaupunkikuvan parantamiseen lakiehdotuksen korostaman pelkän olemassaolevaan ympäristöön sopeuttavan tavoitteen sijasta. Rakennussuojeluun kohdistuvia korostuksia lakiehdotukseen katsottiin sisältyvän liian niukasti, varsinkin kun samanaikaisesti uudistettavana oleva rakennussuojelulaki suorastaan perustuu kaavoituksen muuttamiseen rakennussuojelun tärkeimmäksi välineeksi.

Rakennusvalvonnan roolia haluttiin muutettavan entistä enemmän rakentamisen ohjauksen suuntaan.

Rakennusmaan hintaa ja saatavuutta näkökulmahan pitäen ryhmän käsityksen mukaan ns. ansiotonta arvonnousua kaavoituksen yhteydessä tulisi leikata yhteiskunnalle. Erityisen kaavoitusarvomaksun perimistä kaavoituksen yhteydessä hyötystä saaneilta maanomistajilta ei pidetty kovin hyvänä ratkaisuna, vaan tähän tarkoitukseen esitettiin verotusta yhdistettynä laajennettuun yleisten alueiden ilmaisluovutusvelvollisuuteen.

Suunnittelu- ja kaavoitusideologioiden kannalta lakiehdotusta pohtineiden työryhmien käsityksen mukaan uudistuksella on pyritty korjaamaan sellaisiakin ympäristöongelmia, jotka ovat syntyneet pääasiassa muun lainsäädännön kuin rakennuslain turvin. Po. lakien korjaaminen tulisi saada vireille samanaikaisesti rakennuslain kanssa.

Ehdotettua yleiskaavan painottamista pidettiin ajankohtaisten rakennetun ympäristön ongelmien toisaalle suuntautumisen sekä suunnitteluresurssien niukkuuden vuoksi arveluttavana.

Jos pakolliseen ja vahvistettavaan yleiskaavaan päädyttäisiin, tulisi sitä joka tapauksessa ensin kokeilla muutamissa erityyppisissä kunnissa ennen sen laajamittaista käyttöönottoa.

Lähiympäristön suunnitteluun ja rakennushankkeiden suunnittelun ohjaukseen tulisi yleiskaavan sijasta kohdistaa lisäresursseja. Yleensäkin pidettiin havainnollisia ympäristösuunnitelmia eräänä vartenotettavana suunnittelun kehittämissuuntana.

Väinö Partanen:

Poimintoja puheenvuorosta

”Opiskelijan ristipaineet”

Korkeakoulujen ideana on useasti mainittu uuden tieteellisen tiedon tuottaminen ja siihen perustuvan opetuksen antaminen. Korkeakoulujen toiminta-ajatuksena on kehittää opiskelijoiden tieteellisiä, ammatillisia ja persoonallisia valmiuksia. Eri korkeakoulut painottavat eri tavoin sitä, keitä tutkintonsa suorittaneiden ihmisten tulisi kyetä palvelemaan. Se vaihtelee paikallisten, aluekohtaisten tarpeiden tyydyttämisestä aina ihmiskunnan hyväksi työskentelyyn asti.

Korkeakouluissamme on perinteisesti arvostettu sivistysihanteiden vaalimista. Maamme korkeakoululaitoksen kehittäminen on saanut voimakkaita vaikutteita saksalaiselta Wilhelm von Humboldtilta. Hänen käsityksensä mukaan yliopisto toimii parhaiten silloin, kun sille taataan tutkimuksen, opetuksen ja opiskelun vapaus.

Humboldttilaisen suunnan vastakohtana voidaan pitää ranskalaista yliopistomallia. Ranskalainen suuntaus luottaa ammattispecialistikoulutukseen. Yliopisto-opinnot tapahtuvat tiukkojen opetussuunnitelmien mukaan ja eteenpäin päästään vasta tasokarsintojen kautta. Ranskalaisessa mallissa tutkimus ja opetus on erotettu toisistaan. Humboldttilainen suuntaus pitää tärkeänä yleisvalmiuksien antamista.

Maamme yliopistoissa annetaan tieteelliseen tutkimukseen pohjautuvaa opetusta ja korostetaan akateemisen opiskelun sivistävää roolia. Tätä mallia pidettiin riittävänä aina siihen saakka, kun huomattiin, etteivät kaikki yliopistotutkinnon suorittaneet saaneetkaan koulutustaan vastaavaa työpaikkaa. Akateemisten alojen ammatilliset järjestöt ryhtyivät vaatimaan opiskelupaikkojen vähentämistä ja kuvasivat synkin värein näiden alojen työttömyysongelmia. Opiskelijat näkivät työttömyysuhat todellista pelottavampina. He ovat tahtomattaan joutuneet työttömyysuhan aiheuttaman ristipaineen uhreiksi. Kysymys kuuluu: valmistuako vai ei.

Korkeakouluopetuksella on monia funktioita. Yliopistot ja korkeakoulut ovat vaikuttaneet merkittäväällä tavalla maamme kehitykseen. Yhteiskunnan päätöksentekijät ovat myös kiinnostuneet korkeakoululaitoksen toiminnasta. Valtiovalta kiinnostui siinä määrin korkeakoulujen kehittämisestä, että se vuonna 1966 antoi korkeakoulujen kehittämislain ja tältä pohjalta asetuksen. Säädöksissä annettiin tavoitteet opiskelija- ja opettajamääristä, tieteenalojen painotuksesta ja tilaresursseista. Valtiovalta on katsonut aiheelliseksi puuttua myös opettajanvirkojen järjestyihin. Avoimeksi tulleiden virkojen järjes-

telyillä valtiotalta katsoo voivansa kohdentaa niukat resurssit entistä tuottavampiin kohteisiin.

Valtiotalta on kiinnostunut ajan hengen mukaisesti yliopistosta myös tuotantolaitoksena. Julkisuudessa on kysytty, miksi valmistajat ovat pidentyneet vai ovatko ne todella pidentyneet. On herätetty keskustelu korkeakoulutukseen uhrattujen varojen tuottavuudesta. Tuotantoelämä puolestaan on huolestunut omasta kilpailukyvystään ja siitä, saako se riittävän pätevää työvoimaa. Jos opiskeluajat ovat todella pidentyneet, pitää kysyä, ovatko myös tutkintovaatimukset kasvaneet. Opiskeltavan aineiston määrä on ainakin kasvanut.

Kansakunta elää työstään, osaamisestaan ja luonnonrikkauksistaan. Työ on kautta aikojen noussut keskeiseksi kulttuuria ylläpitäväksi voimaksi. Missä määrin työelämä ohjaa nykyistä yliopisto-opiskelua, on noussut vasta viime aikoina keskustelun kohteeksi. Koulutusta on pidetty kaikkein parhaana tuotannon kohottajana.

Takala on erottanut neljä olennaista koulutukseen kohdistuvaa vaatimusta: 1) työn ja työmarkkinoiden edellyttämät kvalifikaatiot ja niiden muuttuminen, 2) statusryhmät ja niiden väliset suhteet, 3) kansallisvaltioiden legitimitietin ylläpitäminen koulutukseen kohdistuvien vaatimusten lähteenä ja 4) byrokratiateoreettinen näkökulma.

Pystyykö nykyinen yliopisto tarjoamaan yhteiskunnan kannalta riittävän monipuolisen ja syvällisen opetus- ja oppimispaikan? Tähän pystytään vastaamaan tyydyttävästi vasta sitten, kun tiedetään, mihin on edetty. Subjektiiivisesti voidaan saadun opetuksen tasoa ja laatua arvioida.

Yliopisto-opiskelun tehokkuutta ja mielekkyyttä käsittelevät tutkimukset ovat tuoneet uuden näkökulman, jossa ovat vahvasti painottuneet opiskelijoiden subjektiiviset kokemukset. Yliopisto-opiskelun mielekkyys on useasti määritelty yliopiston, opiskelijan ja opiskelun kolminaisuuden avulla. Mutta oppimista ja opettamista tulee erityisesti peilata yhteiskunnan julkistettuihin ja piilotavoitteisiin, haluttuun tilaan ja nykyhetken tasoon. Yksilöiden tavoitteet ovat pitkälti heijastusta oman kulttuurin perusarvoista ja senhetkisestä sosiaalisesta todellisuudesta.

Me elämme rahan ja työn aikakautta. Tul-lakseen toimeen jokaisen on sijoitettava raha- ja työtalouden edellyttämiin asemiin. Tätä taustaa vasten joudumme tarkastele-

maan, miten akateemisesti koulutetut sijoituvat nykyiseen järjestelmään. Viime vuosina koko teollistuneessa maailmassa konventionaaliset työmahdollisuudet ovat vähentyneet, on tullut entistä enemmän työttömiä, miljoonia. Kuinka sitten akateemisesti koulutetut ovat sijoittuneet työmarkkinakilpailussa? Opiskelijoilta ja vastavalmistuneilta kysyttäessä tilanne tuntuu erittäin huonolta. Jos sen sijaan vertaamme eri koulutusasteita keskenään, havaitsemme, että opiskelupaikka korkeakoulussa vastaa työhön sijoittumisen ja toimeentulon kannalta melkoista lottovoittoa.

Akateemisen tutkinnon suorittaneista 98-99 % sijoittuu heti työelämään, keskiasteen tutkinnon suorittaneista vain 94 %. Koulutusta vailla olevista työttömänä on yli 10 %. Lisäksi tarkastelussa on otettava huomioon se seikka, että akateemisen tutkinnon suorittaneet joutuvat valmistuttuaan olemaan muita ryhmiä lyhyemmän aikaa työttömänä. Näin ollen opiskelijoiden joukkoharhainen työttömyyspelko on aiheeton, joskin yksilötasolla täysin ymmärrettävä. Opiskelu ei ole pelkästään työhön orientoitumista. Yliopisto-opiskelu antaa välineitä tarkastella ihmisen henkistä kehittymistä, se avartaa maailmankatsomusta, auttaa ymmärtämään kokonaisuuksia, yhteiskuntaa ja omaa tajuntaa.

Maassamme on keskiasteen koulutusta voittopuolisesti kehitetty määrällisesti. Tällä hetkellä keskiasteen ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelee vuosittain yli 140 000 henkilöä ja tutkinnon suorittaa 70 000 opiskelijaa. Yliopistoista valmistuu vuosittain 10 000 henkilöä. Keskiasteen koulutuksen kehittytyä siitä on tullut moniin ammatteihin johtava koulutusväylä. Samalla se on merkinnyt kilpailutilanteen koventumista korkea-asteen suorittaneille. Toisaalta keskiasteen koulutusammattien ongelma on jo esillä. Siirtymisen kapea-alaisista ammateista toisiin tehtäviin on osoittautunut vaikeaksi.

Mutta mitä tapahtuu ammattikäytännölle? Mikäli työ ei sisällä älyllisiä haasteita, se muuttuu pian puisevaksi rutiiniksi. Jo nyt on havaittavissa, että ammatit ovat reviroituneita ja kangistuneita. Työelämässä mieluummin kartetaan haasteita kuin tehdään uraauurtavia rohkeita ratkaisuja. Kuitenkin maamme tarvitsee yhä enemmän luovaa älykkyyttä ja kokonaisuuksien hahmotustaitoa. Sitä on saatavissa vireistä yliopistoista ja uutta etsivästä asennoitumisesta. Ihmisiä voidaan kasvattaa ottamaan rohkeasti vastaan uusia

haasteita.

Opiskelija elää nykyhetken todellisuutta ainutkertaisena kokemuksena, joka on sekä innostava että ahdistava. Mutta onko tulevaisuus maalattu liian synkillä väreillä? Mikäli opiskelija ahdistuu työttömyysluvuista, tilanteesta on tullut harhainen. Tästä aiheutuva stressi muodostuu pakkomielteeksi ja opiskelumotivaatio laskee. Tosiasia kuitenkin on, että opiskelu luo valmiuksia ymmärtää yhteiskunnan ja maapallomme vaikeita ilmiöitä sekä antaa taitoja niiden ratkaisemiseksi. Opiskelu on ymmärtämisen laajentamista. Opiskelu kannattaa.

Lähteitä:

- Frankl, V.F. (1983) Olemisen tarkoitus
Hartnack, J. (1981) Filosofian ongelmia.
Rauhala, L. (1974) Psyykinen häiriö ja psykoterapia filosofisen analyysin valossa.
Takala, T. (1984) Vertailevasta koulutuspolitiikan ja koulutusjärjestelmien tutkimuksesta. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen työraportteja, sarja B: 8.
Väestölaskentatilastoja
Yliopistoja ja korkeakouluja koskeva säädöstö.

Poimintoja puheenvuorosta, joka pidettiin Kriittisen korkeakoulun järjestämässä opiskelun motivaatioita käsitelleessä tilaisuudessa 13.12.1984 Säätytalossa.

Tapani Valkonen:

Opiskelun ongelmista opettajan näkökulmasta

Omassa työssäni Helsingin yliopiston sosiologian laitoksella en ole viime aikoina huomannut mitään erityistä opiskelijoiden motivaatiokriisiä. Tässä suhteessa olivat ongelmat yhteiskuntatieteissä selvästi suuremmat 1970-luvun puolen välin jälkeen, jolloin opiskelijaliikkeen kukoistuskauden jälkeen palattiin tavalliseen arkeen.

On esitetty, että tutkinnonuudistus ja erityisesti "putkitutkinnot" olisivat aiheuttaneet opiskelumotivaation vähenemistä. Tämä väite on mielestäni väärä tai ainakin liian yleistävä. Sekä ennen tutkinnonuudistusta että sen jälkeen ovat opiskelumotivaation ongelmat (esim. opintojen keskeyttäminen ja viivästyminen) olleet vähäisimpiä niillä aloilla, joilla opinnot perustuvat ammattisuuntautuneeseen kaikille yhteiseen opetusohjelmaan (esim. lääkärit ja insinöörit). Viime aikoinakin opiskelijat ovat lääketieteellisessä tiedekunnassa jopa pyrkineet supistamaan opetusohjelmista entisestäänkin aineista, jonka ei ole nähty valmistavan välittömästi ammattiin (kansanterveystiede, terveydensosiologia).

Kun tutkinnonuudistuksessa alkujaan pyrittiin ammattiin valmistaviin koulutusohjelmiin myös humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla, oli yhtenä tavoitteena lisätä opiskelumotivaatiota ja samalla lyhentää opiskeluaikoja ja vähentää keskeyttämistä. Tutkinnonuudistus toteutettiin sitten käytännössä eri aloilla monilla eri tavoilla. Joissakin aineissa, kuten psykologiassa, rakennettiin tiukka ammattiin valmistava putkitutkinto. Toisissa taas, kuten valtiotieteellisessä tiedekunnassa, tutkinnonuudistus merkitsi pääasiassa uuden terminologian käyttöönottoa. Omassa aineessani sosiologiassa on edelleenkin miljoonia erilaisia mahdollisuuksia valmistua ja on myös äärimmäisen epätodennäköistä, että kahden koulutusohjelmasta valmistuneen kandidaatin suorittamat tutkinnot olisivat samanlaiset. Arvioitaessa tutkinnonuudistuksen vaikutuksia on aina välttä-

mätöntä täsmentää, mistä alasta tai aineesta on kysymys.

Opiskelun ongelmallisena piirteenä on pidetty pakkotahtista puurtamista, joka antaa liian vähän aikaa persoonallisuuden kehittämiseen ja kypsymiseen. Mielestäni tämä onkin ongelma. Opiskelun luonne on tässä suhteessa nykyisin erilaista kuin esimerkiksi omana opiskeluaikanani. Tämä johtuu siitä, että vaatimuksia on jatkuvasti laajennettu. Vaatimusten lisääminen ei liity lainkaan tutkinnonuudistukseen, vaan se oli esim. valtiotieteellisessä tiedekunnassa voimakkainta 1970-luvun alkupuolella. Itse asiassa tutkinnonuudistuksen tuoma opintoviikkokatto on pysähdyttänyt vaatimusten kasvattamisen. Valtiotieteellisen tiedekunnan opintotoimistossa tehdyn selvityksen mukaan kasvoivat tiedekunnan kirjallisuustenteissa vaadittujen kirjojen määrä keskimäärin 80 prosentilla vuodesta 1968 vuoteen 1977. Tutkinnonuudistuksessa ja sen jälkeen vaatimusten kirjamäärä ei enää ole juuri kasvanut.

En tiedä tarkasti, millaista opetusohjelmien kehitys on ollut muilla aloilla kuin yhteiskuntatieteissä, mutta luulen vaatimusten kasvaneen muuallakin. Vaatimusten laajeneminen on ymmärrettävää, koska tieteenalat kehittyvät, syntyy uusia erikoisaloja ja otetaan käyttöön uusia tutkimusmenetelmiä. Vaatimusten laajentamisella on kuitenkin ollut hintansa. Se on vähentänyt opiskelijan mahdollisuutta paneutua keskitetysti ja oma-kohtaisesti pohdiskellen ydinkysymyksiin. Yhdessä opintotukijärjestelmän aiheuttaman paineen kanssa tämä on vähentänyt mahdollisuuksia itsensä kehittämiseen. Suomalaisen opiskelijan asema tässä suhteessa tuskin eroaa useimpien muiden maiden opiskelijoiden asemasta, koska samat paineet tiukkaan opiskelujärjestelmään ja lisääntyviin vaatimuksiin vaikuttavat muuallakin. Käsitykseni mukaan olisi kuitenkin parempi pyrkiä supistamaan kuin laajentamaan vaadittavien kursien ja kirjojen määrää.

Risto Heiskala:

Opiskelijoiden elämän perustilanteesta

Toisen maailmansodan jälkeen on mm. Suomessa tapahtunut yhteiskunnallista kehitystä, joka on perustavasti muuttanut nuoren aikuisen elämäntilanteen aikaisempaan verrattuna. Tämän kehityksen ydin on yhteiskunnallisen puutteen ja perustavan taloudellisen epävarmuuden häviäminen kokemusmaailmasta. Toisin kuin vanhempansa eivät toisen maailmansodan jälkeen syntyneet nuoret aikuiset ole koskaan elämässään kokeneet varsinaista puutetta. Koko käsite on kaukainen ja mielletään lähinnä kolmanteen maailmaan liittyväksi. Tällä seikalla on ollut merkittäviä vaikutuksia meidän sosialisatiioomme.

Dan Steinbock on kirjassaan Sisäistetty heruus pyrkinyt kuvaamaan näitä vaikutuksia ottaen lähtökohdaksi Herbert Marcusen käsitteen 'suoritusperiaate'. Suoritusperiaatteen mukaisesti tulevaisuuteen orientoitunut sosialisatiotyyppi on vaihtunut nykyisyyteen kiinnittyvään ja pääasiallisesti mielihyväperiaatteen ohjaamaan sosialisatiotyyppiin. Steinbockin mukaan tämä sosialisatiotyyppi on narsistinen ja sitä ohjaa suoriutumisperiaate.

Steinbock tarttuu selvästikin olennaiseen ilmiöön, mutta käsittääkseni liian kapealla tavalla. Narsistisia sosialisatiotendenssejä on selvästi olemassa ja ne ovat ilmeisesti myös huolestuttavia, mutta suoritusperiaatteen vallan vähittäinen mureneminen ei sel-

västikään tapahdu vain narsististen tendenssien lisääntymisen kautta. Pikemminkin on kyse laajemmasta ilmiöstä, jossa keino-päämäärä -rationaliteetin mukainen käyttäytymistapa on menettämässä ylivaltaansa ja saamassa rinnalleen yhä kasvavan määrän sinänsä nautittaviin toimintoihin kiinnittynyttä käyttäytymistä. Elämykselliselle ja sinänsä nautittavalle toiminnalle jää enemmän tilaa, kun keino-päämäärä -rationaliteetilla toimiva suoritusperiaate on yhä enenevässä määrin menettänyt materiaallisen perustelunsa (eli taloudellisen puutteen).

Suoritusperiaatteen murtuminen ei tietysti tapahdu yksiselitteisesti. Silti toisen maailmansodan jälkeen syntyneiden sosialisatiosta on puuttunut se perustava tuki, johon suoritusperiaatteen omaksuminen heidän vanhempiensa sosialisatiossa nojasi, nimittäin taloudellinen puute. Tämän sosialisatiomallin perustava erilaisuus johtaa mielenkiintoiseen ristiriitaan, kun nämä nuoret kohtaavat suoritusperiaatteeseen nojaavan rationaliteetin pohjalta rakennetun yhteiskunnallisen todellisuuden koulussa, yliopistossa, työpaikoille yms. instituutioissa.

Hyvin yleisellä tasolla voidaan varsin erilaisia nuorten ihmisten liikehdintöjä aina 1960-luvulta asti tarkastella tämän ristiriidan valossa. Näkyvimpiä ovat tällöin pyrkimyk-

set murtaa suoritusperiaatteen valtaa vallitsevassa todellisuudessa. Siihen pyrki esimerkiksi vuoden 1968 ylioppilaskapina, ensimmäisen sotaa näkemättömän nuorisopolven aikuistumisvaiheen kapina. Nykyhetkeä lähempää löydetään esimerkiksi ns. sivistysyliopistoliikehdistä ja monet liikkeet feminististä luontoliikkeeseen, jotka sisältävät vahvan elämäntapa-elementin. Vähemmän yhteiskunnallista radikalismia sisältävinä mutta samaa ristiriitaa käytännön tasolla ratkomaan pyrkivinä voidaan nähdä uskonnolliset liikkeet.

Väitän, että nykyinen yliopisto ei kykene tarjoamaan tälle uudelle sosialisaatiotyypille motivoivaa toimintaympäristöä. Ongelmatilanteeseen opiskelijat ovat reagoineet pääasiallisesti kahdella tavalla.

Toisaalta on pyritty etsimään opiskelulle ja opiskelutilanteille uusia sisältöjä ja muotoja (esim. sivistysyliopistoliikehdistä lähinnä Jyväskylässä tai opiskelukäytäntöjen problematisointi ainakin Helsingissä ja Tampereella). Tällä tavoin reagoivien opiskelijoiden määrä on suhteellisen pieni eikä se juurikaan saa tukea yliopiston viralliselta organisaatiolta (toisaalta monet näistä aktiiveista opiskelijoista rekrytoituvat aikaa myöten osaksi yliopiston organisaatiota tulemalla tutkijoiksi).

Toisaalta voi etsiä elämänsä sisällön muualta ja tyytyä opiskelemaan sillä koulumaisella tavalla, jonka yliopisto nykyisin tarjoaa. Opiskelija voi jakaa elämänsä työaikaan ja vapaa-aikaan ja viettää "todellisen elämänsä" vapaa-aikanaan. Tarjolla on myös sama vaara kuin palkkatyöläisen suhteen: välinpitämättömyys työhön — tai tässä tapauksessa opiskeluun — voi edetä niin pitkälle, että kiinnittyminen siihen on vain muodollista. Tämä johtaa joko opintojen keskeytymiseen tai valmistumiseen varsin heikoin tiedoin.

Yliopiston kriisi

Viimeistään 1960-luvun alussa ilmeni, että yliopiston suhteellisen autonominen ja muusta yhteiskunnallisesta kehityksestä irrallinen ja melko suunnittelematon kehitys oli tuottanut tuloksekseen "yliopiston kriisin". Yliopiston suhde ympäröivään yhteiskunnalliseen käytäntöön oli problematisoitunut. Tämä merkitsi mm. yliopistollisen opetuksen ja tutkimuksen käytännöllisten kytkentöjen sekä yliopistollisten opinalojen rakenteellisen painotuksen ja resurssikehityksen problema-

tisoitumista. Yliopisto-opiskelu vaikeutui. Opiskeluun liittyvät taloudelliset ja sosiaaliset ongelmat kasvoivat. Opiskelijamäärien kasvu demokratisoi opiskelua ja opiskelemaan tuli yhä suurempi määrä ihmisiä, joiden opintojen rahoitukseen vanhemmat eivät juurikaan voineet osallistua. Opiskelijamäärien kasvu merkitsi massayliopiston syntyä ja opettajan ja opiskelijan henkilökohtaisen yhteyden katkeamista. Tilalle ei kuitenkaan syntynyt vastaavaa kollektiivisen opiskelun muotoa. Näin opiskelutilanteesta muodostui atomistinen, passiivinen ja vieraantunut. Samalla yliopistolaitoksen hallinto vaikeutui yliopiston autonomisen aseman ja yliopiston ja valtion suhteen muuttuessa ongelmalliseksi. Myös yliopiston sisäinen patriarkaalinen hallinto problematisoitui.

Ensimmäiseksi yliopiston kriisiin reagoi valtio. Vuonna 1965 asetettiin nk. presidentin työryhmä, jonka toiminnan pohjalta säädettiin vuonna 1966 korkeakoulujen kehittämislaki. Opintotukijärjestelmän kehittäminen tuli vuoroon 1960- ja 1970-lukujen taitteessa ja vuonna 1973 Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunnan mietintö loi periaatteet, joiden mukaan tutkintojen uudistamisen piti tapahtua.

Seuraavaksi reagoi nouseva opiskelijaliike. Sen tärkeimmät kannanmääritykset olivat vuonna 1971 julkaistu kirjoittajakollektiivin pamfletti Johdatus uuteen yliopistoon sekä SYL:n koulutuspoliittinen ohjelma vuonna 1974. Jo ennen näitä oli olemassa suppeampia kannanottoja.

Ongelmaksi muodostui se, ettei yliopisto itse reagoanut juuri lainkaan. Tähän liittyikin eräs suomalaisen korkeakoulupoliitiikan perustava piirre: erilaisia yliopiston kriisejä on pyritty ratkomaan lähes pelkästään valtiollisen säätelyn keinoin. Yliopisto itse on reagoanut lähinnä vain silloin, kun valtiolliset reformit ovat uhanneet yliopiston perinnäistä toimintarakennetta ja tällöinkin yliopiston reaktiot ovat olleet luonteeltaan defensiivisiä. Vaihtoehtomallin konstruoinen sijasta ne ovat kussakin tilanteessa vain pyrkineet välttämään koko suunnitteilla olevan reformin tai muutokset. Tästä on ollut lukuisia haitallisia seurauksia. Akateemisten ja yliopiston ulkopuolisten käytäntöjen suhdetta on pyritty ratkaisemaan pelkästään ulkopuolisten käytäntöjen perspektiivistä. Tällöin on tieteen oman toimintalogiikan luonne jäänyt huomiotta. Opiskelukäytäntöjen ongelmia on niinkään pyritty ratkomaan valtiollisin

uudistuksin sen sijaan, että asiaan olisi paneuduttu yliopistoyhteisön sisällä.

Miksi yliopisto sitten ei ole pyrkinyt ratkomaan omia ongelmiaan? Opiskelun vaikeutena on suomalaisen yliopiston tutkimuspainotteisuus. Akateemiset urat ovat nimenomaan tutkijanuria. Opetusta pidetään vain tutkimuksen lisäkkeenä ja painolastina. Siksi opiskelukäytäntöjen ongelmat ovat opettajien kannalta olleet toissijaisia. Tieteen ja käytännön välisiä ongelmia on olemassa, sillä yliopistoyhteisön sisällä vallitseva yhteiskuntakäsitys on kehittymätön. Tilanne on käänteinen valtioon nähden, sillä valtion tiedekäsitys puolestaan on ollut kehittymätön. Karkeasti ottaen yliopistossa esiintyy kolmenlaisia tietoisuuden elementtejä, joiden pohjalta tieteen ja ulkoakateemisten käytäntöjen suhdetta voidaan tarkastella. Nämä erilaisina yhdistelminä esiintyvät elementit ovat puhtaan tieteen ideaali, tieteen alistaminen ulkoakateemisille käytännöille teknisen rationaalisuuden nojalla ja sivistysyliopistoaajatteluun liittyvä käsitys kulttuuritieteiden kriittisestä tehtävästä. Vaihtoehdon esittäminen tutkinon uudistusajattelulle — joka edelleen on valtiollisen tiede- ja korkeakoulupolitiikan peruslinja — oli näiden suhteellisen kapeiden ja monessa suhteessa keskenään ristiriitaisten käsitysten pohjalta mahdotonta.

Yhteenvetona voidaan siis todeta, että suomalainen yliopisto on tutkimusyliopisto, joka ei tiedä yhteiskunnasta juuri mitään eikä halua tietää opiskelusta juuri mitään. Tästä syystä ei yliopiston kriisiä myöskään ole vielä ratkaistu.

Opiskelukäytännöistä

Opiskelukäytännöt nykyisessä yliopistossa ovat vieraannuttavia ainakin kahden perustavan syyn vuoksi.

Yliopistossa tehdään jyrkkä erottelu opiskelun ja tutkimuksen välille. Kun tutkimus nähdään luovana toimintana, jota tutkija itse ohjaa, nähdään opiskelu vain passiivisena mieleen painamisena. Opiskeltava aines määrätään ulkoa päin ja opiskelijan tehtäväksi jää vain omaksua se. Opiskelijalla itsellään ei uskota olevan kykyä suunnata oppimistaan. Tästä on seurannut tutkintovaatimusten valtava paisuminen ja opiskeltavan aineksen jääminen vieraaksi, koska ulkoa annettu kokonaisuus ei välttämättä vastaa sitä kokonaisuutta, jota opiskelija tahtoi rakentaa. Tut-

kielmaa tehdessä tulisi yhtäkkiä olla itsenäinen ja tutkiva, vaikka koko aiempi opiskelu on opettanut jotain aivan muuta.

Opiskelutilanne sinänsä on passivoiva ja atomistinen. Sellaiset opettajan ohjauksessa toimivat opiskelumuodot kuin seminaarit ja praktikumit, jotka valmentavat tutkimiseen, tieteelliseen argumentointiin, keskusteluun ja kirjoittamiseen, ovat nykyisessä yliopistossa hyvin harvinaisia. Pääasialliset opetusmenetelmät ovat tentti ja luento ja tentti ymmärretään useimmiten sanan kapeimmassa mielessä sen toistamisena, mitä kirjaan on kirjoitettu. Seurauksena on mm. seminaariahdistus ja se mitä Wolf Wagner kirjassaan *Uni-Angst und Uni-Bluff* kutsuu "viisaan puheen pakoksi". Kukaan ei oikein tiedä, mitä seminaareissa pitäisi käsitellä, mutta kaikki tietävät, että siellä on puhuttava viisaasti. Tällaiset harvoin järjestettävät ja ahdistaviksi muodostuneet seminaaritalanteet eivät edistä tieteellistä keskustelua. Kollektiiviset oppimisprosessit syntyvät lähes säännöllisesti yliopiston virallisen opetuksen ulkopuolella ja ne koskevat vain niitä harvoja opiskelijoita, jotka onnistuvat murtamaan atomistisen opiskelutilanteen.

Tarvitaan muutosta

Jos yhä enemmän painoa olemisensa elämykselliselle puolelle panevat opiskelijat opiskelevat yllä kuvatun kaltaisessa yliopistossa, voidaan olettaa, että tämä instituutio opetusinstituutiona on yhä syvenevässä kriisissä. Mielekkäät oppimisprosessit tapahtuvat usein virallisen rakenteen ulkopuolella. Virallinen rakenne taas paisuvien tutkintovaatimusten muodossa vaikeuttaa näitä itseohjautuvia ja tutkivia opiskeluprosesseja. Samaan aikaan opiskelijoiden enemmistö harjoittaa opintojaan innottomasti ja tuntee todellisen elämänsä olevan työksi koetun opiskelun ulkopuolella.

Jos tilanne todellakin on sellainen kuin edellä on väitetty, sen pitäisi herättää yliopistoyhteisössä itsekriittistä keskustelua. Opiskelukäytäntöjen ongelmiin tulisi kiinnittää huomiota. Konkreettiset muutokset ovat tietysti ala- ja laitospkohtaisia, mutta olisi tärkeää, että näistä aiheista käytävä keskustelu kuuluisi jokaisen laitoksen arkipäivään.

Marja-Liisa Kiljunen:

Namibia — itsenäistymässä?

Namibia on tärkein harvoista jäljellä olevista siirtomaista. Vaikka Namibian väkiluku on vain puolitoista miljoonaa, on sen pinta-ala kaksi ja puoli kertaa Suomen kokoinen. Ja vaikka Namibia on suureksi osaksi kuivaa ja karua, puolittain autiomaata, on se luonnonvaroiltaan suunnattoman rikas. Sen rikkauudet ovat myös sen kohtalo.

Etelä-Afrikka, joka on jo seitsemän vuosikymmentä miehittänyt Namibiaa, hyötyy siitä taloudellisesti. Samoin hyötyvät ne lukuisat monikansalliset yritykset, jotka vievät maasta sen luonnonvaroja muualle jalostettaviksi ja kulutettaviksi.

Namibian maantieteellinen sijainti on sotilasstrategisesti keskeinen. Sen vuoksi ei ole yhdentekevää, millainen hallitus on maassa vallassa.

Etelä-Afrikan valkoiselle vähemmistöhallitukselle on Namibialla myös tärkeä psykologinen merkitys: Namibian itsenäistyminen olisi isku sen oman rotusortojärjestelmän ole-massaololle.

Nämä seikat ovat vaikuttaneet Namibian itsenäistymisen pitkittymiseen. Namibian kansa, joka elää vailla perusihmisoikeuksia, köyhyydessä ja väkivallan uhrina, on päättänyt vapauttaa maansa valkoisen vähemmistöhallituksen kontrollista. Kun rauhanomaiset keinot itsenäisyyden saavuttamiseksi osoittautuivat riittämättömiksi, tarttuivat namibialaiset aseisiin.

Diplomaattisia ponnisteluja on kuitenkin jatkettu, mutta tulokset ovat jääneet huonoiksi. Etelä-Afrikan hallitus ei ole toiminut neuvotteluratkaisun mukaisesti. Se ei ole suostunut vapaisiin vaaleihin, sillä se tietää SWAPO:n selviytyvän niistä voittajana. Etelä-Afrikan hallituksen viivytystaktiikka vain pitkittää Namibian kysymyksen ratkaisua ja lisää väestön kärsimyksiä.

Vapautustaistelu

Namibian kansan taistelulla vieraita valloittajia vastaan on pitkät perinteet. Jo saksalaiset ja sittemmin eteläafrikkalaiset saivat vastaan-
sa yhdessä ja erikseen kapinoivia heimoja.

Vuonna 1958 perustettiin Ovamboland's People's Organization, ensimmäisessä vaiheessa siirtotyön epäkohtia vastustamaan. Pari vuotta myöhemmin se muutti nimensä SWAPO:ksi (South West Africa People's Organization), josta on kehittynyt johtava kansallinen vapautusliike.

SWAPO:n tavoitteena on Etelä-Afrikan hallinnon lopettaminen ja Namibian itsenäisyys sekä kaikkien rotuerottelun piirteiden hävittäminen, maareformi, taloudellinen ja sosiaalinen tasa-arvoisuus ja poliittinen demokratia. Välittömän tavoitteensa, poliittisen itsenäisyyden saavuttamiseksi liike aloitti aseellisen vapaustaistelun eteläafrikkalaisia

miehittäjäjoukkoja vastaan 1966, kun rauhanomainen toiminta ei ollut tuonut tuloksia. Etelä-Afrikka leimasi järjestön välittömästi terroristijärjestöksi ja sääti terrorismin vastaiset lait, joiden nojalla SWAPO:n jäseniä on tuomittu ankariin rangaistuksiin. Koko maan talouden lamauttaneen sopimustyöläisten lakon jälkeen 1971-1972 Etelä-Afrikka tehosti SWAPO:n vastaista toimintaansa tuomalla maan pohjoisosiin Angolan vastaiselle rajalle ja SWAPO:n tärkeimmälle toimintavyöhykkeelle uusia sotilasjoukkoja, joiden vahvuus maassa on tällä hetkellä arvioiden mukaan yli 100 000.

Sotilaiden terroria ja SWAPO:n vastaisia vainoja on maasta paennut yli 80 000 ihmistä erityisesti Sambiaan, Botswanaan ja Angolaan.

Vaikka SWAPO:n keskeisin toimintamuoto vuoden 1970 jälkeen on ollut aseellinen taistelu, se on koko ajan pyrkinyt aikaansaamaan neuvotteluja Etelä-Afrikan hallituksen kanssa. SWAPO saa tukea kaikilta väestöryhmiltä, ja YK on tunnustanut sen Namibian kansan ainoaksi autenttiseksi edustajaksi. Sillä on tarkkailijan paikka useissa YK:n erityisjärjestöissä. Erityisesti sosialistiset maat, Pohjoismaat (näiden joukossa Suomi) ja Alankomaat ovat tukeneet SWAPO:a aineellisesti.

Etelä-Afrikan hallitus on 1970-luvun jälkipuoliskolla osoittanut valmiutta neuvotella Namibian itsenäistymisestä, mutta tähän saakka Pretoria on sanellut neuvottelujen ja itsenäistymisprosessin ehdot. Sen tavoitteena on saada maahan Etelä-Afrikalle myöntämellinen hallitus. Ensimmäinen yritys muodostaa Namibiaan "itsenäinen" hallitus olivat ns. Turnhallen perustuslakineuvottelut 1975-1977.

Myöhemmin on Namibiaan perustettu eri puolueista ja ryhmistä koottu monipuoluekonferenssi (Multi-Party-Conference), joka yhdistää SWAPO:n vastaiset voimat. Tärkein näistä oli Turnhallen demokraattinen liitto (DTA), Turnhallen neuvotteluihin osallistuneista heimopohjaisista järjestöistä syntynyt yhteenliittymä. Liitto koki useita vaikeita aikoja ja on menettänyt jäsenyydestään tärkeitä heimoja ja samalla vaikutusvaltaansa.

Muita SWAPO:n vastaisia ryhmittymiä ovat SWAPO:sta v. 1978 erkaantunut SWAPO-Demokraateiksi itseään kutsuva ryhmä sekä jo 60-luvun alussa SWAPO:sta eronnut fraktio SWANU.

Vuonna 1977 viisi länsimaata USA, Englanti, Ranska, Saksan liittotasavalta ja Kanada perustivat ns. kontaktiryhmän välittääkseen Namibian itsenäistymisessä. Vuonna 1978 syntyikin kompromissiratkaisu kontaktiryhmän työn tuloksena. Sekä Etelä-Afrikan hallitus että SWAPO hyväksyivät YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselman 435, joka sisälsi kontaktiryhmän hahmotteleman suunnitelman Namibian itsenäistymiseksi tuon vuoden loppuun mennessä vapaiden vaalien kautta. Etelä-Afrikan hallitus ei kuitenkaan ollut suostuvainen vapaiden vaalien järjestämiseen kansainvälisessä valvonnassa, sillä se tiesi SWAPO:n tulevien vaalien voittajaksi. Etelä-Afrikan hallitus perääntyi YK:n suunnitelmasta ja esitti erilaisia verukkeita ja syytöksiä mm. YK:ta vastaan syyttäen sitä puolueellisuudesta. Samanaikaisesti Etelä-Afrikka alkoi tehostaa sotilaallista toimintaa niin Namibiassa kuin Angolassakin SWAPO:a vastaan, jossa se on toiminut yhteistyössä Angolan hallitusta vastustavan UNITA-järjestön kanssa. Etelä-Afrikan hallituksen joukot ovat tehneet useita tuhoisia hyökkäyksiä syvälle Angolan sisäosiin aiheuttaen satojen ihmisten kuoleman ja mittaamattomia aineellisia vahinkoja.

Etelä-Afrikan hallituksen viimeisin veruke Namibian itsenäistymisen esteeksi on ollut vaatimus kuubalaisten joukkojen vetämisestä pois Angolasta ennakkoehtona tulitauolle ja vaalien järjestämiselle. Angolassa on sen itenäisyystaistelun viimevaiheista lähtien ollut 20 000 - 30 000 kuubalaista sotilasta Angolan hallituksen pyynnöstä. Myös USA on yhtynyt Etelä-Afrikan vaatimukseen kuubalaisten joukkojen poisvetämisestä. SWAPO ja Angolan hallitus samoin kuin suurin osa YK:n jäsenmaita eivät hyväksy tällaista ennakkoehtoa Namibian itsenäisyyden toteutumiselle.

Namibian kysymys on vaikeasti takalukossa. Ranska erosi vuoden 1983 lopulla kontaktiryhmästä, koska se ei hyväksy ns. "Kuubakorttia" Namibian itsenäistymispelissä. Ranska pitää osallistumista kontaktiryhmän toimintaan nykyisellään hyödyttömänä.

Viime aikoina Etelä-Afrikan valkoisen vähemmistöhallituksen ote koko eteläisen Afrikan alueesta on entisestään tiukentunut.

Etelä-Afrikan ja Angolan hallitukset solmivat alkuvuodesta 1984 joukkojen loitontamissopimuksen ja Etelä-Afrikan ja Mosambikin hallitukset solmivat puolestaan keskinäisen hyökkäämättömyyssopimuksen ja ne

sopivat myös tuen lopettamisesta toista hallitusta vastaan toimivilta järjestöiltä (Etelä-Afrikka Renamo:lta Mosambikissa ja Mosambik vastaavasti ANC:lta). Tämä taktiointi osoittaa Etelä-Afrikan hallituksen voimakasta otetta alueen asioista ja vastaavasti alueen muiden maiden heikentynyttä asemaa suhteessa Etelä-Afrikkaan. On vaikeaa kuvitella minkäänlaista myönnytystä Etelä-Afrikan puolelta tai sen valmiutta myötävaikuttaa alueen todellisten ongelmien ratkaisuun.

Vaikka Etelä-Afrikka on osoittanut valmiutta neuvotella Namibian tilanteesta suoraan Namibian kansallisen vapautusjärjestön SWAPO:nkin kanssa, kuten viime kuukausina on tapahtunut, ei Namibian itsenäistymissuunnitelman toteutuksessa olla edistytty. Namibiassa olisivat kaikki edellytykset poliittiseen ratkaisuun itsenäisyyskysymyksessä toteuttamalla YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselma 435, jonka sekä SWAPO että Etelä-Afrikan hallitus ovat hyväksyneet. Etelä-Afrikan hallitus ei ole kuitenkaan toistaiseksi valmis vapaiden vaalien pitämiseen Namibiassa, sillä kaikkien ennusteiden mukaan SWAPO:n voitto olisi yksiselitteisen selvä, eikä Etelä-Afrikka halua Namibiaan SWAPO:n muodostamaa hallitusta. Niinpä se toisaalta pyrkii Namibian sisällä heikentämään SWAPO:n kannatusta estämällä sen toimintaa ja tukemalla ja perustamalla SWAPO:a vastaan toimivia ryhmiä sekä käymällä aseellista taistelua SWAPO:a vastaan sekä Namibiassa että Angolan rajojen sisäpuolella.

Eteläisen Afrikan äskettäin itsenäistyneet maat joutuvat uhraamaan sotilaalliseen puolustukseen voimavaroja, joita ne kipeästi tarvitsisivat väestön sosiaalisen ja taloudellisen kehityksen edistämiseen ja useissa tapauksissa pitkään jatkuneen vapautussodan tuhojen jälleenrakentamiseen. Etelä-Afrikan valkoiselle hallitukselle on edullista pitää yllä epävakaa tilannetta naapurimaissa, jotka näin heikentyvät. Epävakaista oloista kärsivät maat tuskin voivat pitkään kestää tilannetta, vaan ne saattavat olla ennen pitkää valmiita pitkällekin meneviin myönnytyksiin Etelä-Afrikan suuntaan, mihin Angolan ja Mosambikin tapaukset viittaavat. Ne pyrkivät kuitenkin kaikin tavoin vahvistamaan keskinäistä yhteistyötä ja vähentämään edelleen jatkuvaa taloudellista riippuvuutta Etelä-Afrikasta perustamansa koordinaatioelimen Southern African Development Co-ordination Conference (SADCC) kautta.

Namibian itsenäistyminen on yhä tiiviimmin kytkeytynyt koko eteläisen Afrikan tilanteen monimutkaistumiseen. Namibian vapautusjärjestö jatkaa edelleen vapautustaisteluja pyrkien myös ylläpitämään kontakteja poliittisen ratkaisun mahdollistamiseksi. Itsenäistyminen väestön enemmistön tahdon mukaisesti on todennäköisesti vielä suurten uhrausten takana. Namibian kansa maksaa itsenäistymisestään kalliisti. Etelä-Afrikka arvioi hintaa omalta kannaltaan. Vasta kun hinta Namibian laittomasta miehityksestä käy sille liian korkeaksi, se on valmis luopumaan.

Jarmo Kontunen:

Hyvä, paha ja sairaus

Psykoanalyysin laajentuminen jo Freudin aikana yksilöterapiasta yhdeksi kulttuurikritiikin muodoksi avasi uudenlaisen mahdollisuuden myös uskonnon tarkastelulle. Tässä esityksessä tarkastelen uskonnollista ajattelua psykoanalyysin uudempien kehityssuuntien valossa. Johdannoksi esittelen sairauden erilaisia käsittämistapoja — ensiksi “sairausolio-ajattelua” ja toiseksi sairauden käsittämistä osaksi ihmisen olemusta, sen kuulumista ihmisen vapauden ja vastuun alueelle. Jälkimmäisestä näkökulmasta Raamatun kuvaukset sairaudesta synnin palkkana avaavat psykoanalyttisen tulkinnan mahdollisuuden — mahdollisuuden tulkita Raamatun synti- ja sairauskäsityksiä myyttisenä kuvana ihmisen kasvun ristiriidoista hyvän ja pahan välillä. Tulkintaesimerkiksi otan lopuksi yli 100 vuotta sitten käydyn uskonkäsitysväittelyn, joka on edelleenkin ajankohtainen.

Sairauden olemuksesta

Lääketiedettä on kritisoitu viimeaikoina voimakkaasti. Virallisen hoitojärjestelmän ulkopuolella on syntynyt uusia luonnonlääkityk-

missuuntauksia ja vanhoja kansanomaisia hoitomuotoja on alettu taas ottaa käyttöön. Koululääketieteen ja vaihtoehtolääkinnän eron voi nähdä liittyvän kahteen erilaiseen tapaan käsittää maailma ja ihminen.

Koululääketieteen ihmiskuva on galileisen luonnontieteen mukainen. Länsimaisen lääketieteen viimeaikaiset saavutukset ovat perustuneet sellaisen luonnontieteellisen ajattelutavan hyväksikäyttöön, jonka taustalla on dualistinen käsitys ihmisestä: ihminen on toisaalta eläin-kone, jota lääketiede tutkii ja toisaalta sielullinen olento, joka kuuluu uskonnon alueelle. Tätä cartesiolaiseksi dualismiksi nimitettyä ajattelutapaa lääketieteessä toteuttaessa on ihminen tiedostavana olentona jäänyt tutkimuksen ja hoidon ulkopuolelle. Hoito on muuttunut eläin-koneen korjaukseksi ja se on myös väkivaltaistunut — on julistettu sota sairauksia vastaan, mikä tulee erityisen selvästi esille syövästä puhuttaessa.

Vaihtoehtolääkinnän yhtenä piirteenä näyttää olevan tietty väkivallattomuuden ajatus sairauksien hoidossa: luonto itse parantaa, kun sille vain annetaan mahdollisuuksia. Jos luonnonvoimat näyttävät aiheuttavan sairautta, niitä on väistettävä. Esimerkiksi sängynpaikkaa pitäisi vaihtaa, jos maasäteily

näyttää olevan yhteyttä Raamatun sairauskäsityksen kanssa. Taakkojen ja ristiriitojen kantamisen ajatus, joka on kehittynyt joidenkin psykoterapeuttien klinisen kokemuksen kautta, muistuttaa sitä, mitä Raamatussa kerrotaan synnistä. Synti on yleismaailmallista, se koskee jokaista ja palautuu aina ihmisuvun kantaisaan Adamiin ja hänen perisyntiinsä. Raamatussa kerrotaan myös pahojen tekojen periytymisestä aina kolmanteen polveen sekä siitä, että kuolema on synnin palkka.

Voidaanko nyt ajatella, että sairaus on yhteisöllisen synnin palkka, jonka kantajiksi joutuvat jotkut muiden puolesta? Sekä Vanhassa että Uudessa Testamentissa sairauden käsitetään tulleen lankeemuksesta, synnistä. Miten Raamatun sairauskäsitykseen tulisi suhtautua? Voimmeko pitää sitä ilmoituksena? Vai voimmeko ajatella Raamatun sairauskäsitystä Freudin tapaan eräänlaisena myyttisenä kertomuksena ihmisluonnosta?

Freudilla kaikkien uskontojen tulkinta keskittyi oidipaaliteeman ympärille, isäsuhteen ambivalenssiin. Freudin jälkeen psykoanalyysissa on selvitelty ihmisen varhaista kehitystä ennen oidipaalivaihetta yksilön perushoitajasta irtautumis- ja yksilöitymiskehityksen kannalta. Mitä tämä ihmisen varhainen kehitys uudempien psykoanalyttisten tutkimusten mukaan kertoo ihmisen sairaudesta ja mitä yhteyttä sillä on Raamatun syntikäsitteen kanssa?

Hyvä ja paha ihmisen varhaiskehityksessä

Psykoanalyytikko Margaret Mahler työryhmineen on nimennyt lapsen varhaiskehityksen psykologiseksi syntymäksi, millä he tarkoittavat hitaasti ja vaihteittain tapahtuvaa eriytymis- ja yksilöitymiskehitystä ensimmäisen kolmen elinvuoden aikana.

Synnyttyään lapsi elää aluksi autistisessa maailmassa, jolloin hänellä ei ole vielä psyykkisesti varautunutta kosketusta ulkopuolisiin ihmisiin. Tullakseen jäseneksi ihmisyhteisöön, lapsi tarvitsee välttämättä hoitajan, joka usein on äiti. Hän nostaa lapsen autistisesta tilasta omalla eläytyvällä hoidollaan suhteeseen itsensä kanssa. Tässä ensimmäisessä ihmissuhteessa, jota nimitetään symbioottiseksi suhteeksi, lapsi ei vielä tiedosta erillisyyttään, vaan hän kokee hoitavan ihmisen osaksi itseään. Tämä symbioosi on perusta

osuu makuupaikan kohdalle. Elimistön ja luonnon omat voimat pyritään taas herättämään parantamisessa esimerkiksi erilaisilla yrteillä.

Vaihtoehtolääkinnässä ja koululääketieteessä näyttää olevan yhteistä se, että sairaus käsitetään molemmissa itsenäisen olion kaltaisena; ihmisen olemuksella tai persoonallisuudella ei nähdä olevan merkittävää osuutta sairauteen. Vaihtoehtolääkinnässä sairausoliota pyritään välttelemään tai ohjaamaan elimistöstä pois, kun taas koululääketieteessä sairausolio yritetään tappaa joko lääkkein tai poistaa kirurgisesti.

Sairaus voidaan käsittää osaksi ihmisen olemusta, mikä on lähtökohtana antropologisessa sairausajattelussa. Tämä ajattelu suuntaus syntyi 1900-luvun alkupuolella ja siihen vaikuttivat erityisen paljon fenomenologia ja eksistentiaalifilosofia sekä psykoanalyysi. Antropologisen, ihmisen tutkimuksesta lähtevän käsityskannan mukaan sairaus liittyy koko ihmisen olemassaoloon — sairaus on ymmärrettävissä yhtenä ihmisen olemassaolon ilmauksena. Ihminen ei ole vain passiivinen virusten tai bakteerien vastaanottaja, vaan hän toteuttaa omaa elämäänsä myös sairautessaan. Sairaus ei tule vain yhtäkkiä jostain, vaan sillä on merkittävä historiansa. Sairaus on myös tietyllä tavalla tarkoitettu teko: tarkoituksellisuus merkitsee tällöin olemassaolon suuntautumista sairauteen. Antropologisessa sairausajattelussa ei nähdä ruumista ja mieltä erillisiksi, vaan ne ajatellaan saman ilmiön eri puoliksi. Yleisellä tasolla ei myöskään erotella psyykkistä häiriötä tai somaattista sairastamista toisistaan irrallisiksi.

Antropologista sairauskäsitystä on Suomessa edelleen kehitellyt Martti Siirala, jonka ajattelussa on keskeistä sijaisuuden käsite. Hän näkee ihmisyhteisön orgaanisena kokonaisuutena, jossa sairaus on osa ihmisen vastuuta ja yhteisyyttä. Ihmisen yhteisöelämään sisältyy aina taakkoja ja ratkaisemattomia ristiriitoja. Vastuu näistä ei jakaudu tasaisesti. Ne siirtyvät yhteisön jäseniltä toisille saman sukupolven aikana ja sitten taas sukupolvelta toiselle. Yksityisen ihmisen joutuessa näin vieraan vastuun kantajaksi hänellä on sairauden mahdollisuus, jos vastuuyhteys saa hänessä repeämiskohtansa. Ihmisessä itsessään sairastumissijaisina voivat toimia hänen elimensä tai jokin säätelyjärjestelmä. Sairauden voidaan siis katsoa kuuluvan ihmisen vastuun ja vapauden alueelle.

Sairauden antropologisella näkemyksellä

sille, että lapsi voi seuraavassa kehitysvaiheessaan suuntautua ulkomaailmaan. Aluksi se on lapselle suurta valloitusta, mutta kehityksessä tulee väistämättä vaihe, jolloin lapsi alkaa tiedostaa erillisyyttään. Se synnyttää eroahdistuksen.

Eriytymis- ja yksilöitymiskehityksen seuraavana vaiheena ja tavallaan koko elämän jatkuvana seuraa tunnekohteiden vakioituminen ja yksilöllisyyden kiinteytyminen. Tässä kehitysvaiheessa lapsi joutuu vastatusten sen tosiasian kanssa, että hän ei saa aina haluamaansa — hän joutuu havaitsemaan, ettei hoitaja pysty tyydyttämään kaikkia hänen tarpeitaan. Tällöin muodostuu aluksi kaksi erillistä mielikuvaa hoitavasta henkilöstä (paha äiti ja hyvä äiti). Kehittyäkseen edelleen lapsen on kuitenkin pystyttävä sovittamaan hyvät ja pahat kuvat yhteen. Samalla hänen on voitava nähdä ja ottaa haltuunsa minänsä eri olemuspuolet, erityisesti hänen on hyväksyttävä oma vihansa.

Tunnekohteiden vakioituminen jatkuu läpi elämän. Jos se epäonnistuu, ihminen jakaa myöhemmässäkään elämässään maailman ja ihmiset kärjistetyksi hyviin ja pahoihin. Psykiatriassa tämä tulee esille rajatilapatologiana. Jakaminen on kuitenkin myös ns. normaalien ja normaalielämän ongelma, mistä esimerkiksi voisi ottaa vaikkapa suurvaltapoliitiikan.

Tiivistetysti voi sanoa, että ihmisen psyykinen syntyminen on tuskallista eron tekemistä kaiken yhteisyyden tilasta, irti symbioosista kohti ahdistavaa erillisyyttä — sitä olotilaa, jota eksistentiaalistit kuvaavat maailmaan heitetyksi tulemisen tunteella.

Raamatun sairauskäsitystä voi verrata edellä esitettyyn. Voiko synty, josta Raamatussa kerrotaan, olla yksilön kehityksen tasolla ratkaisematonta ristiriitaa kaiken ykseyden ja erillisyyden välillä? Rakkaus synnyttää läheisyyttä, viha erillisyyttä. Meidät on yksilökehityksessämme ikäänkuin viritetty vihan ja rakkauden, pahan ja hyvän välille. Jos ihmisen kasvuun ei kuulu viha, hän ei koskaan kasva tietoisuuteen yksilöllisyydestään. Ilman rakkautta taas ihmisenä olemisen kuihtuu jo alun alkaen autistiseksi suljetuksi maailmaksi. Toisen ihmisen pyyteeton rakastaminen sekä hyvänä että pahana on mahdollista vasta sen jälkeen, kun ihminen on kyennyt sovitamaan minuuteensa sekä vihan että rakkauden, sekä hyvän että pahan olemuspuolet.

Kaksi uskonkäsitystä

Ihminen on tunteenomaisesti yhteydessä kaikkiin tietoisuutensa kohteisiin, ei vain toisiin ihmisiin. Kaikki, mikä ihmisen elämässä tulee tärkeäksi, saa korostetun tunnesidoksensa. Kohteena voi olla vaikka isänmaa tai jokin ideologia. Myös suhde Jumalaan ja uskontoon on tunnesuhde. Runebergin ja herännäispappi Stenbäckin väittely vuosilta 1837 ja 1838 Morgonblad-lehdessä sopii esimerkiksi kahdesta erilaisesta uskonkäsityksestä.

Runeberg kirjoitti Morgonblad-lehteen kertomuksen vanhasta puutarhurista otsikolla Vanhan puutarhurin kirjeet. Tarinan kertoja menee tapaamaan valtion virasta eläkkeelle jäänyttä vanhaa miestä, joka hoitaa puutarhaansa hiellä ja rakkaudella. Sitten naapuriin muuttaa uusia asukkaita, jotka ovat heränneitä. He kieltävät kaikki maallisen elämän ilot. Puutarhurilla on tytär, joka alkaa vierailla naapurissa. Tytär omaksuu vähitellen heidän maailmankatsomuksensa ja uskoo, ettei isä ole oikealla tiellä, koska hän osoittaa rakkautensa luonnolle eikä Jumalalle. Tytär ei enää ymmärrä isän elämäntapaa, vaikka tämä yrittää perustella sitä hänelle. Tytär alkaa elää omissa maailmoissaan. Jonkin ajan kuluttua hän sairastuu vakavasti ja kuolee. Isä on katkera naapureille ja opille, joka hänen mielestään tappoi tyttären.

Vanhan puutarhurin kirjeissä ilmenee Runebergin uskonkäsitys. Hän katsoi, että Jumalaa lähestytään luonnonyhteyden kautta. Hän vertasi herännäisyyttä kukkaan, joka reväistään maasta ja heitetään puun oksalle, jotta se olisi lähempänä valoa.

Herännäispappi Stenbäck vastasi Runebergille. Hän syytti kertomuksen puutarhuria siitä, ettei tämä ollut ymmärtänyt kristinuskon luonnetta. Hän leimasi puutarhurin uskon pakanuudeksi. Stenbäckin mielestä ihminen oli niin syntinen, että hänen parhaat teoksakin olivat vain häpeää ja syntiä. Vain Jumala oli hyvä, maailma sen sijaan oli langennut ja jakautunut kahtia Jumalan seuraajiin ja pakanoihin.

Kirjoittelu jatkui. Runeberg vastasi puolestaan Stenbäckille selvitellen uskonsa perusteita. Hän kirjoitti: "Yksi jyrkän särkeämyksen tapa katsella maailmaa on nähdä se hengen synkkänä vankilana, josta tämä voipi vapautua ainoastaan siten, että se vihdoinkin nostetaan maailmalle vastakkaiseen taivaaseen."

Runebergin mukaan kristinuskko ei myönnä tällaista hengen orjuutta, vaan se sanoo voitaneensa vankilan pakon. Sitten Runeberg jatkaa pohtimalla, mitä merkitsee nähdä maailma sielun vankilana. Eikö se merkitse, että syntyy julma toivomus, että kaikki nuo maat, kaikki nuo meret, jotka ovat hyvän asian tiellä, olisivat poissa ja kokonaan katoaisivat luomakunnasta. Mihin tulnaisiinkaan, jos tällaisen toivomuksen toteutuminen olisi ajateltavissa, mihin muuhun, ellei kaiken hävittämiseen? Tämän kysymyksen jälkeen Runeberg katsoo, että tuohon taivaalliseen voidaan pyrkiä mutta että se edellyttää sovitusta maailmassa sitä tuhoamatta.

Runebergin tekstistä aukeaa yhtenä tulkin-tana ihmisen persoonallisuuden kuvaus, joka liittyy yksilöitymiskehityksen viimeiseen vaiheeseen, tunnekohteiden vakioitumiseen. Tätä kehitysvaihetta on erityisesti tutkinut psykoanalytikko Heinz Kohut narsismin teoriassa. Kohut lähtee siitä, että ihmisen suhde ympäristöön sisältää aina kahdenlaisia tunnesuhteita. On sellaisia, jotka palvelevat vain itseä; luonto ja muut ihmiset ovat olemassa vain itseä varten. Kehityksen alussa tällaiset tunnesuhteet ovat hallitsevia, myöhemmissä elämänvaiheissa ne vähenevät.

Viha syntyy siitä, että narsistiset pyrkimykset tulevat torjutuiksi. Tällöin ihmisen eheys tulee uhatuksi, hänen on joko luovuttava pyrkimyksestään tuntien jääneensä jotain ilman, tulleen loukatuksi tai pyrittävä tuhoamaan mielestään vihalla se, joka tai mikä ei tyydyttänyt hänen tarpeitaan.

Esimerkkejä narsistisen vihan ilmenemisestä voimme löytää omasta elämästämme. Kärjistetyimpänä esimerkkinä voi pitää suosittua amerikkalaista sarjafilmiä, Dallasia.

Tämän televisiosarjan ihmissuhteet kuvaavat varhaisia narsistisia suhteita, joissa ihmisiä käytetään omien päämäärien saavuttamiseen. Räikein esimerkki tässä suhteessa on yksi päähenkilöistä, JR. On merkillistä, että JR toisaalta on katsojien mielestä ärsyttävä roisto, mutta samalla myös henkilöistä suosituin. Ilman JR:ää Dallas ei olisi mitään. Seli-tys JR:n kiinnostavuuteen saattaa olla siinä, että hänen kauttaan katsoja voi toisaalta nauttia riittävän etäältä tarpeesta hallita muita ihmisiä omien itsekkäiden etujen saavuttamiseksi ja toisaalta tuntea narsistista raivoa niitä kohtaan, jotka eivät suostu tarpeita tyydyttämään.

Vihan ilmenemistä narsismin teorian valossa on tarkasteltu myös rakenteellisenä, yh-

teisöllisen tason ilmiönä. On ajateltu, että yksityisen ihmisen narsismia voi palvella kansan narsismi. Näin on spekuloitu esimerkiksi sillä, että Saksan alaslyöty kansallistunne oli syynä siihen, että kansa yhtyi yhden kansanjohtajan narsistiseen raivoon, mikä sitten johti käsittämättömään pahuuteen. Tällä hetkellä voidaan kysyä, onko esimerkiksi USA:n nykyinen kansalliskiihko ja varustautuminen Vietnamin nöyryytyksen jälkeistä narsistisuuden ilmausta.

Runebergin mukaan voi sanoa, että uskonto voi toimia varhaisten itseä varten olevien pyrkimysten kohteena. Uskontoa voi myös käyttää kaiken tuhoavan narsistisen raivon välineenä. Tässä valossa Runebergin kuvaus on osuva: itsestään vieraantuva ja luonnon-olemustaan hyväksymätön ihminen pyrkii mielessään paratiisiin, symbioosin kautta hän pyrkii palaamaan kaiken ykseyden tilaan, jossa ei ole erillisyyden tuskaa. Koska lapsena menetettyyn ykseyden tilaan ei enää ole paluuta, tämä toive tulee torjutuksi. Seurauksena voi syntyä vihaa ja raivoa kaikkea sitä kohtaan, joka estää pääsemästä korkeimpaan hyvään. Se uskonnollisuus, jota Runeberg vastustaa, on näennäisestä oman merkityksen kieltämisestä huolimatta egoistista uskoa, jossa yhteys ihmisenä olemiseen on jäänyt vajaaksi. Runebergille usko oli rakkautta luontoon ja sovitusta maailman kanssa.

Mikäli sovitustyö oman hyvän ja pahan välillä jää toteutumatta, *thanatos* nousee esiin. Runebergin ajatuksilla vihan synnystä uskonnon yhteydessä on samankaltaisuutta Freudin kuolemanviettikäsitteen kanssa. Yleisessä keskustelussa thanatos-käsitettä on usein yksinkertaistettu väärin tulkinnoin — se ei enää ole ohitettavissa vanhentuneena tai Freudin pessimismin ilmauksena. Thanatos voidaan tulkita viettivoimana, joka pyrkii ikuiseen rauhantilaan hävittämällä sen, mikä aiheuttaa häiriötä, elämän.

Alustus Jyväskylän Avoimen Kulttuurikeskuksen keskustelutilaisuudessa aiheesta Synti, sairaus ja terapia 31.3.1984.

Silmäyksiä

Helsingissä on valinnan varaa iltahetkien viettoon. Taide, tiede, erilaiset yhdistykset ja harrastuspiirit kutsuvat. Täällä voi kuunnella, katsella ja osallistua. Mitkä lienevät ne perustelut tai mieltymykset, jotka ohjaavat valintaa? Vanhan vahvistaminen vai uuden avautuminen? Ilmeisesti näissä valinnoissa on pysyvyyttä. Ainakin Kriittisen korkeakoulun tilaisuuksissa on oma kantajoukkonsa. Keitä he ovat? Mikä on heidän oma henkilöhistoriansa? Miksi he valitsevat usein Kriittisen korkeakoulun tilaisuudet?

Gösta Broberg on eräs heistä, joiden läsnäolo huomataan. Hän on määrätietoinen herrasmies. Herrasmiehen leima on myös hänen ulkoasussaan: ei liituraitaa vaan mukavaa englantilaista pukeutumista. Hän istuu eturivissä, hän on tullut kuulemaan. Jos esitelmöitsijän ääni ei kuulu — niinkuin valitettavan usein Säätytalossa — hän ei epäile siitä huomauttaa. Hän tietää paljon ja hänellä on varmat mielipiteet. Jos esitys on häntä kiin-

nostanut, hän tuo sen myös esittäjän tietoon. Myös kritiikkinsä hän esittää varmasti. Hänen puheenvuoroistaan käy ilmi, että hän on oleskellut paljon kehitysmaissa.

Kävin tapaamassa häntä Lauttasaarella, missä hän asuu eläkepäiviään vaimonsa kanssa. Jo eteinen kertoo asumisesta vierailla mailla: afrikkalaiset esineet seinillä, boakäärmeen nahka luikertelemassa ovien päällä, olohuoneessa ristiaihe ruskeasävyisen etiopialaismaton keskikuviona.

Lapsuus

— Isäni oli metsänhoitaja. Kotini oli ruotsinkielinen, mutta molemmat vanhempani hallitsivat täysin suomen, joten opin molemmat kielet rinnakkain. Toinen ei ollut minulle vieras sen paremmin kuin toinenkaan. Ensimmäiset kahdeksan vuotta vietin Värtsilässä, sitten Valkeakoskella. Myöhemmin asuin

Pohjanmaalla kuusitoista vuotta. Koulun kävin Helsingin ruotsalaisessa normaalilyseossa. Asuin isoäitini luona ja kotikielemme oli ruotsi. Kun tulin kouluun 1919, olin ainoa neljästäkymmenestä, joka puhui sujuvasti suomea. En koskaan tuntenut itseäni mitenkään suomenruotsalaiseksi.

Opiskelu ja ammatti

— Enoni oli eläinlääkäri ja se vaikutti ammatinvalintaani. Näin että se oli mukavaa ja monipuolista työtä. Suomessa oli silloin vielä vähän eläinlääkäreitä eikä ollut omaa korkeakoulua. Opiskelin vuoden Saksassa ja sitten neljä vuotta Ruotsissa.

— Valmistuttuani jouduin kahdeksi vuodeksi paperiherraksi Maatalousministeriön eläinlääkintöosastolle, mutta paperityö ei ollut minua varten ja lähdin useaksi vuodeksi Pohjanmaalle käytännön eläinlääkärin työhön.

— Kun Eläinlääketieteellistä korkeakoulua ruvettiin suunnittelemaan, minut lähetettiin ulkomaille pätevyitymään, sillä tavoitteena oli saada opettajavoimaa uuteen korkeakouluun. Olin poissa Suomesta seitsemän vuotta, etupäässä opettamassa Tukholman eläinlääketieteellisessä korkeakoulussa, joka nyt on Uppsalassa. Tukholmassa oli paljon suomalaisia opiskelijoita. He suorittivat kandidaattitutkinnon Suomessa ja menivät klinikoille Norjaan tai Ruotsiin. Tällöin Ruotsin valtio vaati Suomea kustantamaan sinne muutamia opettajan virkoja. Olin siis Suomen valtion palkkaamana tällaisella vakanssilla. Opetus oli tietysti ruotsinkielistä.

Kehityksmaissa

— Kuusikymmenluvulla, kun eläinlääkärin koulutus Suomessa oli jo täydessä käynnissä, olin neljä vuotta Iranissa. Aloitin heidän korkeakoulussaan, mutta edellytykset opetustyölle olivat niin huonot, että kieltäydyin jatkamasta. Työni järjestettiin uudella tavalla, ja kiersin ympäri maata opettaen paikallisia eläinlääkäreitä. Heidän oma viisivuotinen koulutuksensa oli heikkotasoinen. Iran oli karjatalousmaa: lampaista ja huonotuottoisia lehmä. Työ oli vaikeaa, koska tarttuvia tauteja oli paljon. Karjarutto oli suurin piirtein saatu kuriin, mutta tuberkuloosia, huomatau-

tia ja pernaruttoa oli valtavasti. Oli tauteja, joita ei löytynyt edes kirjoista.

— Iranista tultuani olin eläkkeelle jäämiseen saakka vuoteen 1971 korkeakoulun opetustilalla Mäntsälässä ambulatoisen klinikan johtajana.

— Vielä eläkkeellä ollessani vuosina 1972-1975 olin Etiopiassa Suomen ulkoministeriön kehitysaputyössä. Olin Dairy Development Agencyn palveluksessa Addis Abebassa. Tavoitteena oli maidon määrän lisääminen ja laadun parantaminen. Etiopiassa oli silloin huutava maitopula.

— Iranin ja Etiopian ero on valtava. Moilemmat ovat vanhoja kulttuurimaita, mutta Iranista ei ollut paljoa hyvää sanottavaa. Shaahin aikana virkamieskunta oli täysin mätä. Etiopiassa Haile Selassie teki paljon maansa hyväksi. Kansa oli älykäs ja vieraanvaraista. Uskon, että kun he saavat asiotaan järjestykseen, Etiopiasta voi tulla Afrikan johtavia maita. Oleskeluni siellä sattui aikaan, jolloin keisari asteittain syrjäytettiin. Siirtymävaihe oli rauhallinen, mutta myöhemmin seurasi valtataisteluita ja teloituksia. Nyt tilanne tuntuu olevan jotenkin hallinnassa; tiedä sitten minkälaisella kurilla.

— Etiopiahän ei ole koskaan ollut siirtomaa. Italialaiset hallitsivat vain lyhyen ajan, silloinkin vain suurempia kaupunkeja ja teiden varsia. Sissiliike oli koko ajan tehokas. Siitä etiopialaiset ovat syystäkin ylpeitä. Tällaista historiallista taustaa vasten he eivät alistu vieraaseen komentoon nytkään. En usko venäläisten ja kuubalaisten heitä alistaneen. Etiopiahän on vanhimpia kristittyjä maita. Siellä on koppeja muttei suinkaan enemmistönä niin kuin Euroopassa joskus luullaan. Islam on siellä suurin uskontokunta. Sen lisäksi on vanhoja afrikkalaisia uskontoja, kivien ja puiden palvontaa.

— Etiopiassa on kymmeniä heimoja. Hallitsevaan heimoon, amharoihin kuuluu noin kolmas osa väestöstä. Elinkeinot ovat pääasiassa maanviljelys ja karjanhoito. Varsinkin maan pohjoisosassa on usein valtavia kuivuuskausia. Siellä on ollut paljon suomalaisia asiantuntijoita. Etiopialaiset sanovat, että heidän on helppo tulla toimeen suomalaisten kanssa. Emme katsele toisiamme pitkin nenänvartta. Itse opin vasta siellä ollessani kunnioittamaan suomalaisten lähetyssearnaajien työtä.

— Kehitysaputyössä on kaksi asiaa, jotka ovat tärkeitä. Ensimmäinen on opetus. Eivät kehitysmaat sentähden ole jälkeensäjääneitä,

ettei niillä olisi mahdollisuuksia. Niillä on vaan niin uskomattoman heikko tiedon ja taidon taso. Toinen yhtä tärkeä seikka on puuttuva lapsirajoitus. Ehkä se ajanoloon siellä hyväksytään. Keniassa muuten on erikoista, että kristitytkin harrastavat moniavioisuutta, sekä katoliset että protestantit. Se kuuluu sikäläiseen kulttuuriin ja kirkon on ollut pakko hyväksyä se.

— Kehitysmaihin lähtijälle ja siellä menestyä tahtovalle on ensimmäinen ehto jättää Seutulan lentokentälle kaikki eurooppalaiset mittapuut; eurooppalainen tehokkuusajattelu ei siellä päde. On käytettävä silmiään ja järkeään. Sokeata teoreettista ajattelua olen aina vastustanut, joka asiassa.

Ajatuksia Kriittisestä korkeakoulusta

Olen usean vuoden ajan käynyt teidän tilaisuuksissanne. Monesti siellä on ollut mielenkiintoisia juttuja, joihin on mukava ottaa kantaa. Mutta taso on erittäin kirjava: toisinaan hyvää, toisinaan pelkkää roskaa. Kaikki riippuu täysin alustajasta. Jan-Magnus Jansson esimerkiksi puhui täyttä asiaa suo-

menruotsalaisuudesta. Olli Alhon esitys peleistä onnentuojana oli loistava. Hänellä oli riittävästi teoreettista taustaa ja hyvä esitystaito. Muistan myös puoluesihteerin Arvo Aallon esityksen vuosien takaa. Vaikka en jaaakaan hänen aatteitaan, täytyy sanoa, että hän esiintyi viisaasti ja hyvin. Poliitikoista muistan myös Pirkko Työläjärven. Hän on viisas nainen, jota aina mielelläni kuuntelen.

— Yksi juttu, joka näyttää kovasti ihmisiä kiinnostavan, on kaikki tuo höpötys luonnonlääkkeistä.

— En usko, että Kriittisen korkeakoulun merkitys mielipiteiden muokkaajana on niin hirveän suuri. Kuuntelin viime keväänä joitakin seksuaalisarjan luentoja. Se on keskeinen aihe, josta puhutaan aivan liian vähän. Se elämän puoli on aina ollut salamyhkäistä. Asia on tärkeä ja minusta siinä voisi viipyä pitempäänkin.

— Kriittinen korkeakoulu pyrkii avarakatseisuuteen ja monasti siinä onnistuukin. Asioita pyritään katselemaan monipuolisesti ja myönteisesti.

Kaarina Vartia

Kirjoittajia:

Esko Ala-Ketola, valt.tri, MTK, Helsinki

Martti Blåfield, fil.kand., Mäntsälä

Urpo Harva, emeritusprofessori, Lohja

Risto Heiskala, valt.yo., Helsingin yliopisto

Marja-Liisa Kiljunen, valt.kand., M.A., Ulkoasiainministeriö, Helsinki

Heikki Kukkonen, arkkitehti, Helsinki

Väinö Partanen, yht.kand., Helsingin yliopisto

A-V Perheentupa, pääsihteeri, Kriittinen korkeakoulu

Olavi Syrjänen, pääjohtaja, Asuntohallitus, Helsinki

Veli Toukomies, pastori, Porvoo

Tapani Valkonen, sosiologian professori, Helsingin yliopisto